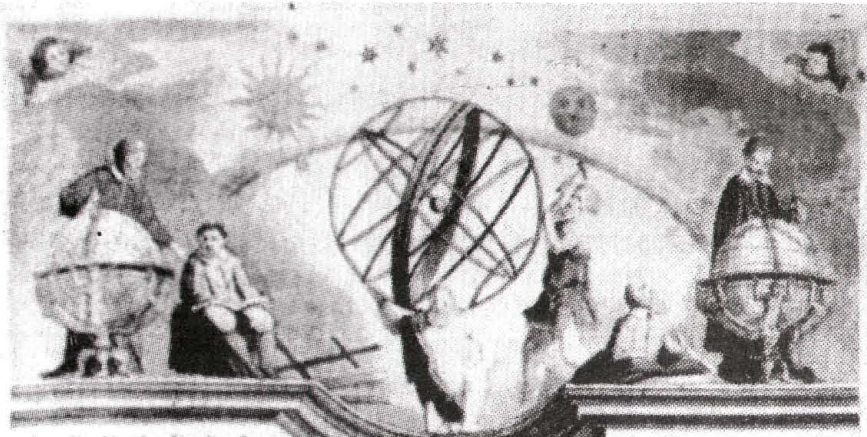

könyv
könyvtár
könyvtáros

1998
augusztus

GERARDI

MERCATORIS

I. HONDII

ATLAS

NOVVS

In sich verfassende alle
die neweste und portable Land-
karten von der gantzen Welt so hoch
auch hoch sehr außgerichtet
1697.

Wie verzeichnet von
Teutschland, Frankreich, Italie,
Spanien, Sibirien, Ost und West-
Indien etc.

Wie neuer und weislichste Beschrei-
bung beschriben
Die erste außgerichtet mit der Zeit
1697.

Amst.

Amsterdam/
1697
Johan Jansson.
Amst. 1697.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

7. évfolyam 8. szám

1998. augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

A bírósági könyvtárak jelene és jövője	3
Sándor Gertrud: Adatok és tények a bírósági jogi szakkönyvtárakról	4
Javaslat a megyei bíróságokon működő könyvtárak, könyvgyűjtemények kezeléséhez, működéséhez	8

Műhelykérdések

Suppné Tarnay Györgyi: Hátrányos helyzetű gyermekek a könyvtárban	12
Åse Kristine Tveit: Az idők változnak: irodalompropaganda a norvég köz- könyvtárakban	17
Dömsödy Andrea-Pallos Zsuzsanna: A tanár és az iskolai könyvtár együtt- működési lehetőségei az információs társadalomban	21

Könyv

Vajda Kornél: „Halálra informálva”	24
Kolozs Barnabásné: Két Veszprém megyei lexikon	27
Térképkincek Kalocsán	30

Konferenciák

Határon túli magyar könyvtárosok IV. zempléni találkozója	
M. Fülöp Géza: Határon innen – határon túl	32
Heinermann Péter: A Szerb Matica Könyvtára	33
Csáky S. Piroska: A határon túli könyv- és lapkiadás, a könyvtárak segí- tése	36

Extra Hungariam

Deák Nóra-Komlódi Anita-Varga Gáborné: Amerikából jöttem, mester- ségem címere... ..	44
--	----

História

Elbe István: Adalékok a Zárolt Kiadványok Tára kialakulásának történe- téhez az Országos Széchényi Könyvtár irattárának tükrében	47
Zókané Bozsik Anna: A Zala Megyei Kórház Könyvtárának története	53

Perszonália

Kitüntetés	59
Dévényi Jánosné: In memoriam Hőgye Istvánné	59

Lapunk illusztrációit Szathmáry Tibor: Térképkincek Kalocsán c. könyvé-
ből válogattuk.

From the contents

Present and future of court libraries (3);

Gertrud Sándor: Figures and facts on special libraries functioning at law courts (4);

Suggestions for the maintenance and operation of libraries and special collections of county law courts (8)

Cikkeink szerzői

Csáky S. Piroska, az újvidéki egyetem tanára; *Deák Nóra*, az ELTE Angol–Amerikai Intézet Könyvtárának vezetője; *Dévényi Jánosné*, a sátoraljaújhelyi Városi Könyvtár munkatársa; *Dömsödi Andrea*, egyetemi hallgató; *Elbe István*, az OSZK munkatársa; *M. Fülöp Géza*, informatikus; *Heinermann Péter*, a Matica srpska Könyvtárának munkatársa; *Kolozs Barnabásné*, a veszprémi Táncsics Mihály Szakközépiskola könyvtáros-tanára; *Komlódi Anita*, a Maryland Állami Egyetem PhD ösztöndíjasa; *Pallos Zsuzsanna*, egyetemi hallgató; *Sándor Gertrud*, a Zala Megyei Bíróság könyvtárosa; *Suppné Tarnay Györgyi*, a KLTE adjunktusa; *Tveit, Åse Kristine*, norvég egyetemi tanár; *Varga Gáborné*, az ELTE Kari Olvasó munkatársa; *Zókáné Bozsik Anna*, a Zala Megyei Kórház Könyvtárának munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Györi Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 98.164

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

A bírósági könyvtárak jelene és jövője

1998. május 21-én került sor Zalaegerszezen a *Bírósági Könyvtárosok I. Országos Találkozására*. A Zala megyei Bíróság Dr. Degré Alajos Jogi Szakkönyvtárának szervezésében lezajlott szakmai tanácskozás, amelyet *dr. Magyar Károly*, a Zala megyei Bíróság elnöke vezetett, kiindulópontját illetően emlékeztetett egy, 1987-ben az Igazságügyi Minisztérium által, a KMK-val együttműködésben rendezett országos továbbképzési napra. Mindkét esetben helyzetfelmérés előzte meg ugyanis a konferenciát: 1986-ban a megyeszékhelyek jogi információellátásának vizsgálata során kerültek látókörbe a bírósági szakkönyvtárak (ld. KF, 1987/6. 611–620. p.); most – 1997-ben – pedig *Sándor Gertrud*, a Zala megyei Bíróság könyvtárosa végzett kérdőíves felmérést mind a 19 megye és a főváros bírósági könyvtárainak körében. (Az ennek eredményeit tartalmazó összefoglaló írást e számunkban közöljük.)

Lényeges különbség azonban a két összejevetel között, hogy az 1987-es tanácskozás inkább továbbképzési jellegű volt: a felmérés alapján szükségesnek mutakozó könyvtárosi ismeretek, technikák ismertetése állt a középpontjában. A zalaegerszegi konferencia viszont a tágabb működési perspektívákra, feltételekre és lehetőségekre koncentrált. *Ottovay László*, az MKE főtítkára az Egye-

Sándor Gertrud, dr. Magyar Károly, dr. Haraszti Pálné, Légrádi Tibor és Petróczy Judit

sület tevékenységét, a könyvtárak pályázati lehetőségeit ismertette; *dr. Kenyéri Katalin*, az MKM Könyvtári Osztályának munkatársa pedig az új könyvtári törvényről tartott tájékoztatást. *Kiss Gábor*, a Deák Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója a helyi könyvtárak együttműködési lehetőségeit taglalta. Végül sor került két, a bírósági könyvtárak szempontjából fontos könyvtárnak és szolgáltatásaiknak a bemutatására: az Országgyűlési Könyvtárról *dr. Haraszti Pálné*, az Alkotmánybíróság Könyvtáráról pedig *Petróczy Judit* tájékoztatott.

Sándor Gertrud említett felmérése alapján javaslat is készült a bíróságokon működő jogi szakkönyvtárak kezelésének, működtetésének módjairól és az országos hálózat kialakításáról. (Ezt ugyancsak e számunkban közöljük.) A javaslatot május 27-én Szegeden megtárgyalta a *Megyei Bírósági Elnökök Értekezlete* is, és határozott az Országos Igazságszolgáltatási Tanács elé történő felterjesztéséről. Megfogalmazódott az a távlati cél is, hogy a bíróságok, ügyészségek, az önkormányzatok, valamint a rendőrség a párhuzamos gyűjtés helyett *összevont dokumentálással* segítsék az adott terület színvonalas és korszerű információellátását.

Adatok és tények a bírósági jogi szakkönyvtárakról

1997 őszén 15 kérdésből (kérdéscsoportból) álló kérdőívet küldtünk ki a 19 megyei és a fővárosi bíróság könyvtárainak helyzetfelmérése céljából. A megkezesített könyvtárak válaszai alapján közöljük az alábbi adatokat, amelyekből némi képet alkothatunk működési feltételeikről, gyakorlatukról, dokumentum- és személyi ellátottságukról.

1. Tárgyi környezet

A könyvtári dokumentumok elhelyezése		Tárolásuk	
Könyvtári helyiség	7	Zárt szekrény	15
Kollégiumi terem	1	Nyitott szekrény	5
Bírói irodák	12		
Összes válaszadók	20		20

2. Könyvtárosok, vagy könyvtárosi feladatokat ellátó bírósági alkalmazottak foglalkoztatása

a)

Főállású	5 fő*
Részfoglalkozású	4 fő*
Kapcsolt munkakörben alkalmazott	14 fő
Összesen	23 fő

* Megjegyzés: A Fővárosi Bíróság 1 fő- és 3 részfoglalkozású könyvtárost alkalmaz.

b) Kapcsolt munkakörök

Statisztikus	6 fő
Bírósági tisztviselő	5 fő
Elnöki irodavezető	1 fő
Hivatásos pártfogó	1 fő
Ügykezelő	1 fő
Összesen	14 fő

c) Végzettség

Egyetemi	3 fő
Főiskolai	1 fő
Technikumi	3 fő
Középiskolai érettségi	15 fő
Gyors- és gépipró iskola	1 fő
Összesen	23 fő

d) Ebből szakirányú végzettséggel rendelkezők

Egyetemi	1 fő
Főiskolai	1 fő
Középfokú tanfolyam	1 fő
Alapfokú tanfolyam	1 fő
Asszisztensi tanfolyam	1 fő
Összesen	5 fő

3. A könyvtári állomány jellemzői

a) Könyvtári dokumentumok

A választ adó 20 megyei (Fővárosi) bíróságon a válaszadás időpontjában, 1997. október 15-én **163.283 kötet könyvet és 13.025 db bekötött folyóiratot tartottak nyilván**. A folyóiratok száma hozzávetőleges, mert több megyében a könyvek között tartják nyilván a tartós megőrzésre szánt folyóiratokat is.

b) A dokumentumok feltártsága

A könyvtári dokumentumokról vezetett nyilvántartások módszere és eszközei sokfélék.

- 1 helyen analitikus nyilvántartás,
- 5 helyen könyvjegyzék + mutató,
- 2 helyen pótlapok jegyzéke,
- 3 helyen kölcsönzési füzet,
- 2 helyen kartotékos nyilvántartás,
- 1 helyen lajstrom,
- 5 helyen évenként újakezdődő számozású leltárkönyv,
- 2 helyen kézi nyilvántartás és
- 6 helyen számítógépes nyilvántartás található.

A résztvevők egy csoportja

Az eszközök és módszerek sokfélesége okán az állomány feltártsága eltérő színvonalú, ezért a különböző könyvtári feladatok (kölcsonzés, témakutatás, több szempontú keresés, stb.) teljesítési lehetősége állományonként eltérő.

c) **A könyvtári dokumentumok összetétele.** Az egyes könyvtári állományok könyvekből, brosrúrákból, folyóiratokból, audiovizuális ismerethordozókból állnak. A könyvek körében a tételes jogi munkák és jogforrások, a jogtörténeti és dogmatikai művek, jogi szakbibliográfiák, szaklexikonok és szakszótárak, tankönyvek, az egyes jogágakat és jogterületeket érintő elméleti kézikönyvek, monográfiák és gyűjteményes munkák találhatóak. A joghoz közvetlenül kapcsolódó műveken kívül általában az egyes társadalomtudományok körébe tartozó művek találhatóak (pl. közgazdaságtan, történettudomány, filozófia, stb.). Az időszaki kiadványok között a hivatalos közlönyök és a jogi, valamint társadalomtudományi folyóiratok találhatóak. A nem hagyományos audiovizuális dokumentumok köréből azon CD lemezeket emelem ki, amelyek az állományfeltárás és keresés megkönnyítése és gyorsítása érdekében szükségesek. (Magyar Törvénytár, Kartoték, CD Jogtár, stb.).

4. Könyvbeszerzési összegek

A könyvbeszerzésre fordított éves összegek kimutatását nehezítette, hogy egyes válaszadók a könyvbeszerzésre fordított összegre a közlönyök, folyóiratok, pótlapok költségeit is beszámították. Ezért a válaszok alapján elkészült összeg-

zés hozzávetőleges, mégis alkalmas a költségvetési ráfordítások nagyságrendjét érzékeltetni.

Az éves beszerzési ráfordítás **legalacsonyabb** mértéke 250.000 Ft, a **legmagasabb** mértéke 31.527.000 Ft volt. A közlések alapján a beszerzett kötetszám 36–1143 között mozgott. (Megjegyzés: az 1143-as adat rendkívüli beszerzésekből adódó szám.) Az **átlagos beszerzés** 100-150 kötetet mutat.

Ma a könyvpiac egyik legdrágább területe a jogi szakirodalom. Évente körülbelül 150-200 olyan elméleti jogi szakkönyv illetve kommentár, gyűjtemény, stb. jelenik meg, amelyeknek fajtánkénti ára 2–6000,- Ft körül szóródik. A takarékos, szakmailag átgondolt könyvbeszerzések esetén is egy átlagos bírósági jogi szakkönyvtár szakszerű, a kívánalmaknak megfelelő számú gyarapítása **több milliós költségvetési ráfordítást igényel évente.**

5. A beszerzés módszere

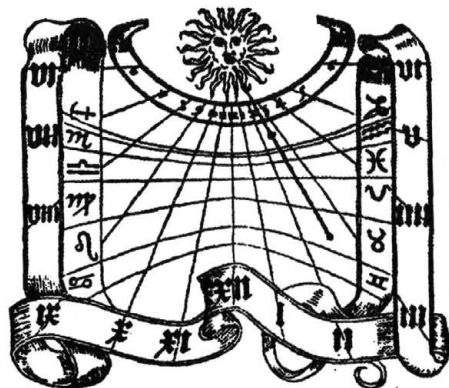
Az állománygyarapítás leggyakrabban:

- a) kiadói ajánlatok,
- b) könyvesbolti vásárlások,
- c) ajándékozás
- d) ritkábban könyvtárközi csere

útján történik. (3 megyei bíróság rendszeres kapcsolatban áll a Könyvtárellátó Kht-vel.)

Anélkül, hogy a fenti helyzetkép bármely vonatkozását értékelném, megjegyzem, hogy a bírósági jogi szakkönyvtárak szervezése, működtetése, fejlesztése **szakfeladat.** A megfelelően felkészült, **képzett könyvtáros jelenléte** a bíróság belső struktúrájában ma már **elengedhetetlen.** Jelenleg ugyanis **a 23** könyvtárosi feladatot ellátó bírósági alkalmazottak közül **18** semmilyen szintű könyvtárosi végzettséggel **nem rendelkezik.**

Sándor Gertrud

Javaslat a megyei bíróságokon működő könyvtárak, könyvgyűjtemények kezeléséhez, működéséhez

„Az ember úgy vagyon alkotva, hogy élete fenntartására, annál inkább boldogságára, sokféle javak kívántatnak, melyeket vagy a természet nagyobb kisebb bőséggel elszórt, vagy az emberek készítenek. De egynek egyiknek sem ereje sem ügyessége elegendő nem lévén, az okosabbak összeállanak társaságba; melly ha megerősödött, sokan már nagy dolgokat is végre vihetnek.”

(Frank Ignác: A közigazgatás törvénye Magyarhonban. Bp. 1845.)

Miért van szükség rájuk?

Bizonyára egyetlen bíró sem kérdőjelezi meg annak fontosságát, hogy a munkahelyén rendelkezésére álljanak a számára szükséges jogszabályok, jogi szakkönyvek.

Azt azonban, hogy működjön-e könyvtár a bíróságon, már nem mindenki tartja alapvető követelménynek. Pedig a két elvárás elválaszthatatlan egymástól, hiszen a kezeletlen, feltáratlan könyvhalmaz előbb-utóbb átláthatatlanná, használhatatlanná válik, s nem töltheti be alapfeladatát, a bírói munka kiszolgálását.

Az ország bíróságainak könyvtárain is ez az ambivalens álláspont mutatkozik meg. Vannak jelentős, igen magas színvonalon működő gyűjtemények, de általánosabb a teljes szakmai kezeletlenség. Ezt bizonyítja mind a közölt felmérés, mind saját tapasztalatunk.

A Zala Megyei Bíróság ugyanis a könyvtára kialakítása során számos olyan nehézséggel került szembe, melynek megoldásához hasonló területen működő könyvtárral kellett volna kooperálnia, de erre sajnos nem igen adódott lehetőség. Ez inspirált arra, hogy e jelentős munka során szerzett tapasztalatainkat megossz- szuk azokkal, akik hasonló lépésre szánják el magukat.

Másrészt szakmai érdekünk is, hogy – hasonlóan pl. az orvosi könyvtárakhoz – az igazságügy területén is kialakuljon egy könyvtári hálózat, saját információs bázissal, mely hasznosítja a birtokában lévő jelentős nemzeti értéket is képviselő könyvállományt.

Sürgető ez a dolog azért is, hogy az igazságügy területén a most kialakuló információs rendszer számoljon a már meglévő és a leendő könyvtárak igényei-

vel. (Számítógépes feltárás, OPAC, egyéb információs adatbázisok hálózati kapcsolatai a megyék könyvtárai között.)

Az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről egyértelműen kötelezővé teszi a kulturális örökséghez tartozó javak védelmét, megőrzését, fenntartását és hozzáférhetőségének biztosítását, s szorgalmazza az önkéntes szakmai szerveződések alapuló hálózatok kialakítását helyi és regionális szinten is. A törvény kívánalma az is, hogy a fenntartó eldöntse, vállalja-e a nyilvános szolgáltatást. Ha erre igent mond, anyagi támogatásban is részesül.

Ma a könyvpiac legdrágább területe a jogi szakirodalom. Ennek egyik oka az is, hogy van egy olyan felvevő piac, amely ma még „mindenevő”. A működéséhez nélkülözhetetlen jogszabályokat meg kell vennie, még akkor is, ha az nem minden esetben használható. Az anyagi erőforrások takarékos, szakmailag átgondolt felhasználásával, racionalizáltabb beszerzésekkel a jelenlegi állapot jelentősen javítható lenne.

Minden rendszer akkor tud hatásosan működni, ha az őt ellátó háttérintézmények hatékonyan segítik. Az ország legjelentősebb intézményrendszere sem engedheti meg magának, hogy munkájához a leginkább nélkülözhetetlen információszolgáltató apparátust ne hozza olyan helyzetbe, hogy ezt megtehesse.

Tudjuk, hogy egy bíróság munkáját alapjaiban nem az határozza meg, hogy működtet-e könyvtárat vagy sem, de azt is állíthatjuk, hogy a bírák ítélezési munkájához nélkülözhetetlen jogszabályok gyors, pontos elérése megkönnyíti ezt a felelősségteljes munkát, és biztos fogódzót jelent a szakmai tudományos munkában is.

Hogyan tovább?

A könyvtárak szervezésének lépéseit országosan a következő lépcsőkben lehetne megvalósítani:

1. A jelenlegi állapotok felmérése
2. A bíróságokon lévő könyvállományok
 - a) leltározása
 - b) feltárása
3. Könyvtáros alkalmazása, vagy az eddig megbízottak legalább alapfokú szakmai képzése.
4. Országos szakmai könyvtári hálózat létrehozása és az együttműködés kialakítása, melynek folyamányaként sor kerül a bírósági könyvállományok kezelésének korszerű, egységes informatikai szemléletű kidolgozására.

Helyi szinten ugyanezek a teendők, figyelembe véve a helyi sajátosságokat, az eddigi gyakorlatot:

1. Teljeskörű átleltározás a megye minden bíróságán, melynek során az évenként újrakezdődő számozásokat meg kellene szüntetni, s a Könyvjegyzékek helyett egyedi állomány-nyilvántartást célszerű használni. (Beszerezhető a Könyvtárellátó Kft.-nél.) A leltározást minden dokumentumtípusnál el kell végezni.

2. Ezzel össze kellene kötni az aktuális selejtezéseket, különös tekintettel a többes példányokra.

3. A leltározásnál meg lehet hagyni a hagyományos jogi raktározási rendet vagy át lehet térni az általánosan használt ETO-rendszerű raktári jelzetre és Cutter-számokra.

4. A könyvek feltárásához ott, ahol ez már kialakult, a cédulakatalógust folytatni lehet vagy ezt lezárva át lehet térni egy integrált könyvtárkezelői számítógépes programra, olyanra, amely adatbázissal is rendelkezik. Ennek segítségével az állomány viszonylag rövid idő alatt feltárható, és ez egyben minden könyvtári feladatot (kölcsonzés, több szempontú keresés, állományba vétel, állományellenőrzés, témakutatás, bibliográfiák készítése, stb.) el tud végezni, sokkal hatékonyabban, mint bármilyen tökéletes cédulakatalógus.

5. Azoknál a könyvtáraknál, ahol a tartalmi feltárás nincs megoldva, nem ajánlott a hagyományos feltárás elkezdése, csak a számítógépesé, mert ennek fajlagos költsége lényegesen kevesebb.

6. Tájékozódásunk és saját tapasztalatunk alapján a ma elérhető integrált könyvtári rendszerek közül a „Szíren” fantázianevűt ajánljuk, mert ára és szolgáltatása a legmegfelelőbb a hozzánk hasonló feladatokat ellátó könyvtáraknak. Segítségével feldolgozható a megyékben lévő összes városi bírósági könyvtár állománya. Ezeket letéti állományként kezeli a megyei bíróság könyvtára. A későbbi hálózatépítés azt igényelné, hogy a megyék összehangolják ilyen irányú beszerzésüket.

7. Az állomány rendbetétele után ki kell alakítani a szervezeti működési kereteket, a szükséges alapidokumentumokat el kell készíteni:

a) Szervezeti modellként javasolt, hogy a bírósági jogi szakkönyvtár a megyei bíróságon működjön megfelelő tárgyi környezetben, **szakképzett könyvtáros** (lásd a bírósági alkalmazottak képesítési feltételeiről szóló 5/1996. (VII. 10. IM) számú rendeletet) irányításával, aki munkáját a megyei bíróság elnöke vagy helyettese felügyelete alatt végzi.

A bírósági jogi szakkönyvtárnak

- szervezeti és működési szabályzattal,
- használati szabályzattal,
- gyűjtőköri szabályzattal kell rendelkeznie.

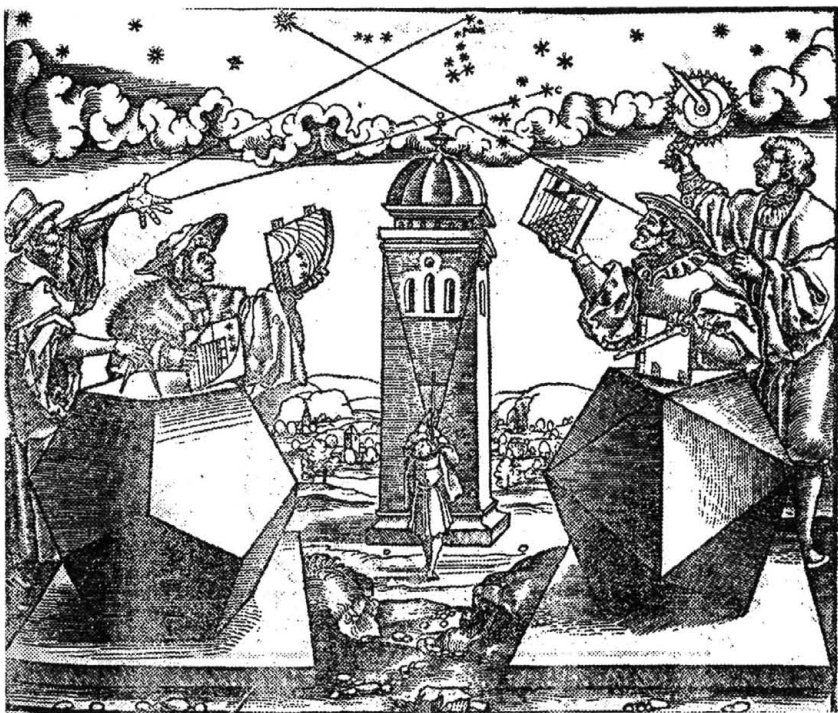
A jogi szakkönyvtár alapítója és fenntartója a megyei bíróság, annak elnöke hagyja jóvá a fentebb írt szabályzatokat. Természetesen a könyvtáros számára megfelelő munkaköri leírást kell készíteni.

b) A Könyvtárellátó Közhasznú Társasággal (Budapest, XIII. ker. Váci út 19.) *célszerű könyvtárellátási szerződést kötni.* (Ugyanis így a könyvbeszerzés folyamattá válhat, ezen kívül további anyagi előnyöket is nyújt az előbb említett társaság a könyvtáraknak.)

c) Célszerű figyelemmel kísérni a *pályázati lehetőségeket.*

d) Az intézményi elemi költségvetés könyv, folyóirat stb. rovatán tervezhető a jogi szakkönyvtár éves állománygyarapítási költsége.

Meggyőződésem, hogy a fenti feladatok megyénként szükséges elvégzésével, szakképzett könyvtárosok alkalmazásával vagy az eddigi megbízottak továbbképzésével megteremtődik a lehetőség az Országos Szakmai Könyvtári Hálózat létrehozásának.

Az egyes megyei bíróságok jogi szakkönyvtárai állományának könyvtári gyűjteményként történő működtetése, az Országos Szakmai Könyvtári Hálózat létrehozása *egységes szemléletű cselekvést igényel.*

Az egységes szemlélet biztosítása érdekében megfontolásra ajánlom az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala *szervezeti rendjében könyvtári szakember alkalmazását*; a megyei bíróságokon már működő, illetve a jövőben alkalmazni remélt könyvtári szakemberek módszertani együttműködésének támogatását, összefogását.

8. Kapcsolatot kell kialakítani a településen vagy a régióban található könyvtárakkal, akik szakmai segítséget is adnak a kérdéses problémák megoldásában.

*

A fent vázoltak igen általánosan próbálják a kezdeti lépések megtételét segíteni, de ott, ahol ezek még nem történtek meg, szinte szükségszerű a megtételük, mert a jogi szakirodalom avulási tempója szinte követhetetlen, s nem térhet ki ez a szakma sem a kor kihívásai elől.

A mottóként felhasznált Frank Ignác idézet a ma ismert rendszerszemlélet egyik alaptörvényét fogalmazza meg, miszerint a rendszer több, mint tagjainak összessége. Ezt az alaptörvényt szem előtt tartva kellene az igazságügyi informatikában is alapul véve *összedálni sokaságba és így sokan már nagy dolgokat is végrevihetnének.*

Sándor Gertrud

Hátrányos helyzetű gyermekek a könyvtárban

Közismert tény, hogy a rendszerváltozás igazi vesztese a gyermekek. A piacgazdálkodásra való áttérés és az ezt a folyamatot követő társadalmi átrendeződés, a politikai csatározások nem kívánatos kísérői megjelentek a gyermekek létét, személyiségfejlődését meghatározó családokban, s az átalakuló (immár áttekinthetetlen) iskolarendszerben, képzési formákban, társadalmi és kulturális környezetünkben. Rohamosan nő a jelen és jövő tekintetében egyre jobban elbizonytalanodó, beilleszkedési és identitászarokkal küzdő, értékvesztő és értéktévesztő, problémáival magára hagyott gyermekek és fiatalok köre. Mindehhez hozzájárul a különféle biológiai, pszichikai sérüléseket elszenvedő gyermekek számának növekedése is.

Az információs társadalom kiépülésének jelen szakaszában fel kell ismerünk, hogy a tartalmas, társadalmi és egyéni szempontból értelmes élethez, a hátrányok leküzdéséhez az esélyegyenlőséget a mindenkor szükséges és elégséges információ (tény, adat, magatartásminta, alternatív megoldási lehetőségek, stb.) és tudás megszerzése biztosíthatja. Ehhez kapcsolódóan a könyvtárak gyermekszolgálatának óriási feladatai és tág lehetőségei vannak a gyermekek segítésében – többek között az otthonos, meleg, bizalomteli légkör biztosítása területén, a figyelem, a megértés, az adekvát problémakezelés nyújtásában, az érdeklődés felkeltésében, valamint a differenciált információnyújtásban és az információ önálló elérése technikáinak készsége fejlesztése területén.

E témakör a hazai könyvtárosképzésben nem a mai szükségleteknek megfelelően kap helyet, a gyermekkönyvtáros szakképzés és továbbképzés szinte teljesen hiányzik a képzési rendszerből, a vonatkozó szaksajtó is szegényes, így a gyermekkönyvtárakban dolgozó kollégák magukra maradnak gyermekolvasóik problémáinak kezelésében. A hiányosságokat folyamatosan jelezve a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciója szűkös lehetőségei között évek óta próbálkozik a hiányok pótlásával.

1998. május 29–30-án a tapolcai Városi Könyvtár és Tapolca Város Önkormányzata vendégeként a *Gyermekkönyvtáros Szekció országos konferencia keretében*, mintegy 70 résztvevővel tekintette át a gyermekkönyvtárakban jelentkező hátrányok típusait s a hátrányok enyhítésében nyújtható segítség lehetőségeit.

Az utóbbi két évtizedben a felnőtt társadalom érdeklődése világszerte a gyermekek felé fordult. A Nemzetközi Gyermekévet (1979) követte az ENSZ Gyermekek Jogairól szóló Egyezményének (1989) megkötése, melyhez 1990-ben Magyarország is csatlakozott. 1989-ben a gyermekekkel foglalkozó szakterületek képviselőiből megalakult a Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma, mely hozzájárult a gyermekek helyzetének feltérképezéséhez. Kiadványaiban társadalmi jelzőszámok alapján mutatja be a magyar gyermekek romló tendenciát mutató életkörülményeit (pl. Jelentés a magyar gyermekek helyzetéről. Bp. 1990., 1992.), felhívja a figyelmet a halaszthatatlan tennivalókra. Az 1997. évi 31. törvény mint-

egy 100 év után újra rendezzi a gyermekvédelem hazai feladatait, erősítve a család szerepét és a megelőzés fontosságát. Az 1998. évi 26. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról rendelkezik. E rég várt törvények megerősítést és segítséget adnak a jövőben a gyermekekkel foglalkozók számára munkájukhoz.

Mihály Ottó, az Országos Közoktatási Intézet igazgatója bevezető előadásában többek között megállapította, hogy a gyermekek hátrányos helyzete nem növekedett a rendszerváltás után. Ugyanis a mérőszámok szerint az óvodai ellátás 98%-os, a beiskolázás 99%-os, a tanulók 90%-a időben fejezi be a 8. osztályt, s 92%-uk tovább tanul. A 10 éves kötelező oktatás bevezetésével a hátrányos helyzet fölfelé tolódik, a középfokú oktatás irányába. A korábbi kutatások a lakás, az iskolázottság és a települési viszonyok alapján vizsgálták a gyermekek helyzetét, az új vizsgálatok bebizonyították, hogy a szignifikáns tényezők a szülők iskolai végzettsége és a családi könyvtárak léte és nagysága. A tanuláshoz való viszony alakulásában az anya könyvhöz való viszonya játszik döntő szerepet. Hátrányos helyzet inkább a fiúk esetében áll fenn, főként ha kis településen, csonka családban élnek, szüleik alacsony iskolai végzettségűek, s a családban 200 kötetnél kevesebb könyv van. A gyermekekkel foglalkozó könyvtárosok az itt vázolt általános képnél rosszabb helyzetet tapasztalnak a gyakorlatban, s erről beszámoltak a konferencián.

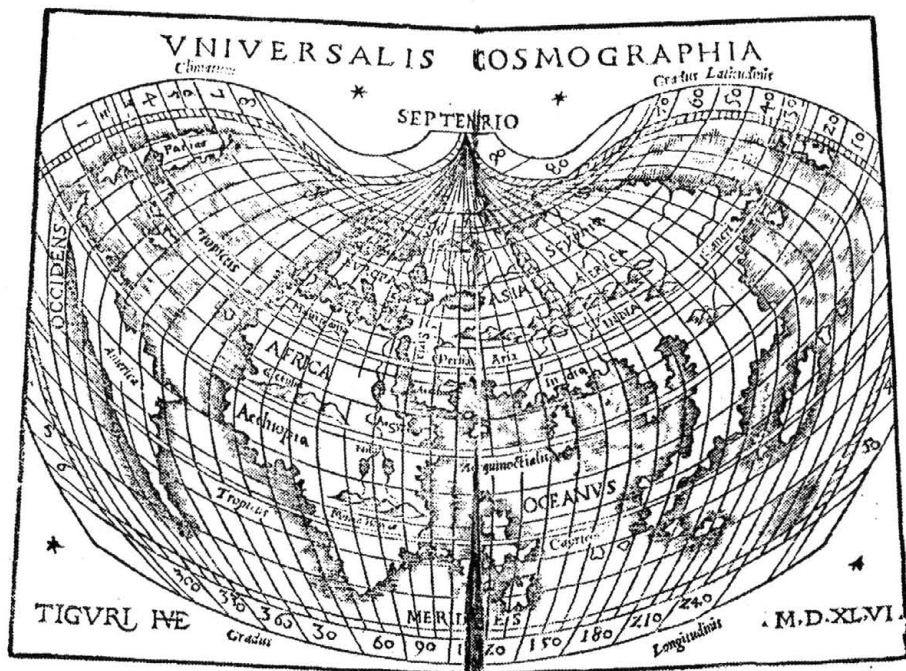
Az 1990-es évek olvasásvizsgálatai (1993: KSH adatok, 1995: MTA Szociológiai Intézete, 1996: Országos Közoktatási Intézet Értékelési Központja, stb.) egybehangzóan a gyermek és a felnőtt lakosság körében a mennyiség és minőség vonatkozásában jelentősen csökkenő olvasmányteljesítményt jeleznek. Ennek egyik oka, hogy a gyermekek 30-40%-a dyslexiás tünetekkel rendelkezik. (Csabai Katalin, 1992.) E magas arányban szerencsére a 20-30%-ot a környezet által előidézett *aldyslexia* tesz ki, melynek enyhítésében a gyermekkönyvtárosok is részt vállalnak. Erről kaptunk képet *Varga Károlyné* (Városi Könyvtár, Tapolca) gyakorlatából. Évek óta megkülönböztetett figyelmet fordít az óvodás és elsősztályos olvasóira, az Inizan-teszt segítségével vizsgálja téri orientációjukat (mértani formák másolása, betűformák között észrevehető különbségek felismerése, mértani ábrák felépítése kockákkal), beszédkészségüket (történet-emlékezet, rajz-emlékezet, artikulációs feladatok), időorientációjukat (ritmusisméltés, ritmusutánzás). A problémás gyermekek számára, együttműködésben a szakemberekkel, foglalkozás-sorozatot szervez, mely az olvasás és beszédkészség fejlesztésére irányul. Kiváló eredményeiről a konferencia résztvevői is meggyőződhetnek bemutató foglalkozásán.

Suppné Tarnay Györgyi (Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen) beszámolt a Debreceni Városi Könyvtár kettős funkciójú fiókkönyvtárában működő *Down kóros gyermekek klubja* tevékenységéről. A lakótelepi könyvtár közelében „Az élet jegyében” Alapítvány országos hatókörű bentlakásos iskolát tart fenn Down kóros gyermekek számára. Az ott élő 6–18 éves gyermekeket is bevonta a könyvtár olvasói körébe, mindannyian beiratkozott tagjai a könyvtárnak, rendszeresen kölcsönöznek képes- és meséskönyveket, kazettákat, hetente egy alkalommal klubfoglalkozáson vesznek részt. A gyermekek különböző szinten tudnak írni, olvasni, szövegértési nehézségekkel küzdenek, ill. kevésbé differenciált hallásuk miatt helyesírási problémáik vannak, ugyanakkor igen ügyesek a ma-

nuális tevékenységekben. Nevelésük elsődleges célja a praktikus intelligencia kialakítása és fejlesztése, a napi élethelyzetekben való eligazodásuk segítése. A klubfoglalkozások tervezésekor e körülményeket messzemenően figyelembe veszik a könyvtárosok. A foglalkozások témái sokszínűek: mesélés könyvből és szabadon, képről olvasás, ünnepek, évszakok, köznapi gyakorlati ismeretek (pl. óra) szerepe, használata; a könyvtárban található dokumentumok jellemzői, használatuk, stb. A beszélgetésekhez adekvátan kapcsolódnak különböző típusú manuális foglalkozások: tojásfestés, álarckészítés, rajzolás, festés, gyurmázás, papírragasztás. A klub vezetőjének, Hadházi Csabánének fontos törekvése, hogy a gyermekek a klubfoglalkozásokon kívül más programokban is részt vegyenek együtt az egészséges gyermekekkel, így azok megismerik, megszokják, elfogadják és segítik sérült társaikat. Nagyfokú empátiás készség, türelem, szeretet és persze hozzáértés szükséges a program megvalósításához: ezt bizonyította az a klubfoglalkozásról készült videofilm, amelyet a konferencia résztvevői megtekinthettek.

A nagy városokban koncentrálódik a fogyatékos gyermekekről történő intézményes állami gondoskodás, közöttük speciális iskolák működtetése. Az iskolák egyben diákotthonok is, így a gyermekek nagyobb része bennlakó, ami még jobban fokozza izoláltságukat. A velük foglalkozó pedagógusok természetes törekvése neveltjeik bevonása az őket körülvevő társadalmi környezetbe, ezzel segítve eligazodásukat, stabilitásukat. E törekvés egybeesik a gyermekkönyvtár azon elgondolásával, hogy minden gyermek információs, kulturális igényeinek kialakítására és kielégítésére vállalkozik, ill. részt vállal szocializációjuk segítésében. Így könnyen egymásra talál az iskola és a könyvtár, gyorsan kialakul az értő párbeszéd és a közös cselekvés. A Hajdú-Bihar megyei Könyvtár Gyermekkönyvtára, mint arról *Harangozó Attiláné*, a könyvtár vezetője beszámolt, az évek folyamán szoros kapcsolatot épített ki az értelmi fogyatékos gyermekeket nevelő Bárczy Gusztáv Általános Iskola és a gyengénlátó gyermekeket oktató Kettesy Aladár Általános Iskola pedagógusaival. Első lépésként a könyvtárosok használható könyvtárrá szervezték az iskolákban lévő könyvhalmazokat, és a munka során szerzett tapasztalatok és megbeszélések alapján körvonalazódtak a gyermekkönyvtár iránti elvárások. Ezek között szerepel pl., hogy a könyvtár járuljon hozzá az olvasás motiválásához, tartson könyvtári órákat és foglalkozásokat, ajánljon életvezetési mintákat adó irodalmat, segítse az önálló ismeretszerzési készség kialakítását, a gyermekek által megélt kudarcok feloldását, segítse élményszerzésüket, s fejlessze stílusukat. A könyvtári tevékenység a pedagógusok bevonásával a fogyatékos típusának megfelelő módszerek, eszközök kiválasztásával, a megfelelő empátiás készséggel rendelkező könyvtárosok irányításával rendszeresen folyik.

A *gyengénlátók* esetében pl. az érzékszervek fejlesztése, a látás nevelés, a látás-mozgás koordinációja áll a gyógypedagógiai nevelés középpontjában. Ennek megfelelően a könyvtári foglalkozások főként a vizualitásra épülnek: a gyermekek rajzot készítenek könyvtári élményeikről, az irodalmi művek közvetítése komplex módon, az auditív és vizuális lehetőségek együttes alkalmazásával történik, pl. meseposztó segítségével. E módszer speciális alkalmazásaként mesefigurákat készítenek a gyermekek, melyek köré meséket találnak ki, s meseposztón, ill. a mesealakokat megszemélyesítve adják elő azokat. A tevékenység színvonalát jelzi, hogy színjátékos fesztiválon is jó eredményekkel szerepelnek. Ah-

hoz, hogy az olvasás minél több gyermek számára sikerélmény lehessen, a gyermekkönyvtár optikai segédeszközöket is beszerzett (nagyító-olvasókészülékek), melyek segítségével igénybe vehetik az olvasótermi szolgáltatásokat is.

Az *értelmi fogyatékos* gyermekek számára a beszédkészség zavara, az elvont gondolkodás alacsonyabb szintje sok kudarcélményt jelent, ezért a velük való foglalkozások során figyelembe kell venni gyenge kombinatív, asszociatív képességüket, és aktív egyéni részvételük megszervezésével kell biztosítani számukra a sikerélményt. A foglalkozások színhelye legtöbbször a differenciált tevékenységek szervezésére legalkalmasabb játékszoba. Itt kisebb csoportokban és egyenként van lehetőség az egészséges gyermekekkel együtt játszani építőkockákkal, kisvasúttal, társasjátékokkal, komputerjátékokkal, nézni a televíziót, videót, meselemez hallgatni, szőnyegen hasalva olvasni vagy a felállított sátorban titkokat megbeszélni.

Pálné Leinberger Ágota (Megyei Könyvtár, Kaposvár) több mint 10 éve foglalkozik *siket* gyermekekkel. Tapasztalatai szerint a könyvtárhoz szoktatást az óvoda utáni első előkészítő osztályban optimális kezdeni. Fokozatosan alakul ki otthon-érzetük, s ezzel párhuzamosan aktivitásuk, kapcsolatteremtési hajlandóságuk a nem kiemelten velük foglalkozó könyvtárosokkal, a halló gyermekekkel is. A könyvtári foglalkozások a gyermekek érdeklődésére épülnek, messzemenően figyelembe véve képességeiket s azok fejlesztésének lehetőségeit (meseképek értelmezése, önálló mesefeldolgozások, cselekvési szituációk megjelenítése, történelmi események felidézése évfordulókhöz kapcsolódva, könyv- és könyvtárismeret). A könyvtárost főként a szájról olvasás és a metakommunikáció segíti a siket gyermekekkel való kapcsolatteremtésben, „beszélgetésben”. Egy-egy foglalkozáson az olvasmányokból 3-4 új szót ismertetnek meg, melyeket különböző

szöveggörnyezetben is értelmeznek. A szókinccs gyarapítása kiemelt fontossággal bír e gyermekcsoportnál. A folyamatos foglalkozások eredményeképpen lassan kialakul az egyszerű szövegek olvasása iránti igény – először a könyvtárban közös feldolgozásban, később otthoni önálló olvasással. Szívesen tanulnak a siket gyermekek verset, mondókát, s olvasmányélményeiket rajz formájában is kifejezik.

A siketek könyvtári programja csak gyógypedagógus szakemberek segítségével valósítható meg eredményesen. Sajnos, a közös munkára csak kevés pedagógus vállalkozik, nehéz partnereket találni még akkor is, ha a könyvtár vállalja a kezdeményező szerepet.

A társadalmi változások (munkanélküliség, elszegényedés, stb.) s a kultúrában is domináló piacgazdálkodás (értéktelen irodalom terjedése, az erőszak burjánzása a televízióban, a moziban, stb.) negatív személyiségformáló hatást jelent a társadalom egészére, s különösen veszélyes az ifjúságra. Rohamosan nő a magányos és a deviáns viselkedésű gyermekek száma, főként ott, ahol nagy létszámban élnek együtt. Szaporodnak a *lakótelepi bandák*, melyek veszélyt jelentenek gyermekekre, felnőttekre egyaránt. *Király Éva*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár lakótelepi általános iskolában működő fiókkönyvtárának gyermekkönyvtárosa elmondta: a túlkoros gyermekek pl. védelmi pénzt szednek a kisebb gyerekektől. Hasonló esetek arra indították, hogy vizsgálatot végezzen olvasói családi háttéréről, s ahol szükséges, a kerület gyermekvédelmi felelősével vegye fel a kapcsolatot.

A szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár egyik lakótelepi fiókkönyvtárában más társas színtér hiányában – *Szabóné Horváth Mária* tájékoztatása szerint – serdülő korú fiatalok a könyvtárban szervezték meg találkozósaikat, ahol hangos, trágár beszédükkel, szemeteléssel, a dokumentumok és a könyvtári bútorok szándékos rongálásával, italozással, az intézkedni akaró könyvtáros megfenyegetésével zavarták az olvasókat, a könyvtárost s a környék lakóit. E fiatalok „megszelídítésére” vállalkozott az előadó. A fiatalokéhoz hasonló agresszív magatartás nem volt célravezető a problémák megszüntetésére, helyette a fiatalokat elfogadó beállítottság segített a jóirányú változásokhoz. A folytonos rendreutasítás helyett a beszélgetéseikbe való bekapcsolódás, 1-1 cigaretta közös elszívása, a *Mi újság?*, *Hogy telt a napod?* kérdések elvezettek a bizalom kialakulásához, aktuális problémáik megismeréséig, a megoldás alternatíváinak közös végiggondolásáig. A könyvtáros személyiségfejlesztő előadásorozatot szervezett, ahol más olvasókkal együtt figyelemmel hallgatták a pszichológus előadót pl. a szülő-gyermek kapcsolatáról, a becsületről, szeretetről, szerelemről, a tartalmas emberi kapcsolatokról. Életükben először nyílt alkalmuk nem „ügyfélként” rendőrökkel egy asztalnál ülni, partnerként beszélgetni. A könyvtáros hívására az önkormányzat szociálpolitikai osztályvezetője kihelyezett fogadóórát tartott a könyvtárban. Ezek és hasonló alkalmak hatására csökkent, ill. megszűnt a fiatalok deviáns viselkedése. Érdekes azonban, hogy a könyvtárat továbbra is inkább társas színtérként használják, ritkán veszik igénybe klasszikus szolgáltatásait. A deviáns magatartású fiatalok utánpótlása folyamatos a lakótelepen, ami a könyvtár részéről folyamatos nevelőmunkát igényel. A könyvtáros, kompetenciája javítására, szociális szervező, önismereti tréner, ill. szenvedélybeteg-segítő képesítéseket is szerzett.

A hátrányos helyzet számbavételekor a nemzeti kisebbségek sajátos problémáira is figyelünk. *Diósné Csontos Júlia* (Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba) a szlovák gyermekek könyvtári ellátására tett erőfeszítésekről tájékoztatta a konferencia résztvevőit. A Békés Megyei Könyvtár 1972 óta lát el szlovák báziskönyvtári feladatokat, mely 1991-ig zökkenőmentesen elégtette ki a jelentkező igényeket. Ezután a Szlovákiából érkező kiadványok száma jelentősen megcsappant, egyre nehezebbé válik a vásárolt dokumentumok átjuttatása a határon. Az új dokumentumokról a könyvtár gyarapodási jegyzékeket és ajánlóbibliográfiákat állít össze, melyeket tájékoztatásul megküldenek az iskoláknak, klubházaknak. 1995-ben kapcsolatot kezdeményeztek az újonnan megalakult kisebbségi önkormányzatokkal, tájékoztatást adnak tevékenységükről, felajánlották szolgáltatásaikat, ám e próbálkozásaitak kis érdeklődés fogadta. A könyvtár PR tevékenysége eredményeként a szlovák tannyelvű iskola diákjai rendszeresen járnak a könyvtárba, részt vesznek könyvbemutatókon, képzőművészeti kiállításokon, játékos vetélkedőkön, szlovák nyelvű mese-versenyen, s a Csabai Szlovák Fiatalok Baráti Körével együttműködve szervezett „Sokszínű hagyományunk” c. előadás-sorozaton, mely a nemzetiség dalaival, táncaival, viseletével, szokásaival, játékaival ismerteti meg a gyermekeket.

Az utóbbi években gyakran esik szó a könyvtárak ezredvégi szerepváltozásairól. A fő feladat, az információhoz való hozzáférés biztosítása kiterjed a lakosság egészére, tehát a bármely oknál fogva hátrányos helyzetben levő csoportokra is. Nem lehet kétséges, hogy a könyvtáraknak a hátrány figyelembevételével, sajátos eszközeikkel segíteniük kell azok leküzdését. A gyermekkönyvtárakban dolgozó könyvtárosok felismerik e szerepüket, megkeresik a szükséges partnereket munkájukhoz, s kreatívan rátalálnak a sikerre vezető módszerekre is. A konferencia egyik tanulságaként megfogalmazható, hogy a partnerek között a jövőben a szülőket nagyobb számban lenne jó üdvözölni, s mint arra Barócsi Edit főiskolai hallgató felhívta figyelmünket: ugyanúgy a diákkormányzatokat is.

Dr. Suppné dr. Tarnay Györgyi

Az idők változnak: irodalompropaganda a norvég közkönyvtárakban

Változó kultúrpolitika

A kultúra ún. „tágabb” értelmezéséről ma már szinte csak múlt időben beszélhetünk. A 70-es évek norvég kultúrpolitikáját a helyi és egyéni kulturális tevékenységgel való törődés és ennek értékelése jellemezte. Ugyanakkor politikai erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy megszűnjön a kultúra hagyományos kettéválasztása felsőbb („magas”) és népszerű kultúrára. Amit korábban szabadidős tevékenységnek, pihenésnek, hobbinak, sportnak tekintettünk, most a kultúra, a tágabban értelmezett kultúra részének kell tartanunk. A 70-es és 80-as évek kulturális politikájával foglalkozó parlamenti dokumentumok, jelen-

tések és határozatok a korábnál sokkal kevésbé hangsúlyozták a morális aspektust. „Az élet minősége” és az „egyéni alkotó tevékenység értéke” állt helyette a középpontban, a 90-es években pedig a kultúra utilitarista értékei. A felsőbb kultúra minőségi értelmezése megkérdőjeleződött.

A közkönyvtáraknak két alapvető igényt kell kielégíteniük: 1) a különböző szintű törvényekkel és politikával összhangban kell működniük és 2) szolgáltatásokat kell nyújtaniuk használóiknak, ami azt jelenti, hogy a könyvtáraknak bizonyos fokig igazodniuk kell a piaci követelményekhez. Norvégiában, részben a 90-es évek kultúrpolitikája következtében, a hangsúly az első pontról a másodikra került.

Ezenkívül az általános felfogás szerint a közkönyvtárnak ma és már jóideje még három további kihívással kell szembesülnie, nevezetesen, hogy a helyi közösség számára valódi értéket jelentsen, a helyi művészeti alkotások kiállítására helyet adjon, és ösztönözze a helyi kezdeményezéseket és a bennük való részvételt. Ezeket a feladatokat azonban még nem látják el, különösen ami az irodalompropagandát illeti.

Kulturális változások

Egyszer valaha volt egy rendes és tiszta Norvégia, ahol éles határok voltak a magas és a népszerű kultúra között. A változások elmozdították a határokat, a különbségek elmosódnak. Ma már teljesen elfogadott dolog, ha valaki egyik este operába megy, másnap pedig futballmeccsre, a különböző kultúrák többé már nem kötődnek különböző társadalmi osztályokhoz. A bevándorlás, az utazás és a turizmus szintén hozzájárult a mai árnyaltabb kulturális kép kialakulásához.

Változások az irodalomban

A fentieknek megfelelő változás az irodalomban az irodalmi műfajok szabad használatában jelenik meg. A fantázia és a krimi elemei most filozófiai és politikai művekben is felbukkannak. Kjartan Flogstad, Jostein Gaarder, Jan Kjaerstad és Oystein Lonn e tendencia legjelentősebb norvég képviselői. E jelenséget „posztmodern”-nek is nevezhetnénk, ha a szó nem lenne már kissé megkopott.

A „változó idő” másik jele az orális irodalom iránti megnövekedett érdeklődés. Divattá vált írók és színészek felolvasó estjeinek látogatása: tavaly még egy izlandi szerzőt is végighallgattam, aki teljes regényét felolvasta egy éjszaka. Ugyanakkor hódít a mesélés műfaja is.

Változások az olvasási szokásokban

A statisztika szerint Norvégiában jelentős változás következett be az olvasási szokásokban, és csökkent a könyvtárakból kölcsönzött könyvek száma. Általá-

nosan elmondható, hogy a norvégok a korábbinál sokkal kevesebb időt töltenek olvasással, mindazonáltal az eladott könyvek száma emelkedik.

Figyelembe véve az említett változásokat a kultúrpolitikában, magában a kultúrában, az irodalomban és az olvasási szokásokban, számomra nyilvánvalónak tűnik, hogy a közkönyvtár és irodalompropagandája nem engedheti meg magának, hogy holtpontra jusson. A közkönyvtári törekvések (ha voltak ilyenek) jelentős mértékben műszaki és gazdasági kérdésekre irányultak.

Az irodalompropaganda hagyományai

Az irodalompropaganda a közkönyvtárakban hagyományosan a következő elemeket foglalja magában: személyes ajánlás, kölcsönzés, kiállítások, felolvasások, szavatok, előadások és irodalmi foglalkozások gyerekeknek. A propaganda-tevékenység általában a könyvtáron belül zajlik, és általában azok a hűséges olvasók látogatják, akik számára a könyvtár megbízható barátot jelent. A propaganda említett formáit egyoldalú kommunikáció jellemzi. A könyvtári személyzet vagy a könyvtárat igénybe vevő rendezők az aktív résztvevők, a látogatók a passzív befogadók. Az egyéni kulturális tevékenység támogatása és ösztönzése nem kerül előtérbe. Következésképpen a könyvtárak számára megoldandó feladat, hogy megtalálják az irodalmi foglalkozások olyan módját, ahol a használó aktív résztvevővé válik. A valamiben való részvétel azon kívül, hogy fontos emberi tapasztalat, a kultúrpolitika egyik fő célkitűzése is.

Az irodalompropaganda új módjai

Milyen formái sikeresek manapság a propagandának? A siker e területen azt jelenti, hogy egyre több emberrel kommunikálunk és késztetjük az olvasásra.

Az időhiány a legáltalánosabb ok a nem-olvasásra. Az idő értékes forrás, és nem akarjuk azzal eltölteni, hogy bemegyünk a könyvtárba, és nem tudjuk, mit kölcsönözzünk. Az irodalompropaganda-tevékenység során ennek tudatában kell lenni, és az olvasást gyakorlattá, könnyen rendelkezésre állóvá kell tenni. Az irodalomról való tájékoztatás két módja a könyvklub rendszer és az Internet. Sok közkönyvtár nyilvános szolgáltatásai között szerepel az Internet. A kulcsszó az „információ” és nem az „irodalom”. Mint ismeretes, az Internet majdnem minden tartalmaz, és a könyvtárak fontos feladata, hogy az Internet-forrásokat olyan módon kínálják, amely ráveszi a szörfözőket a minőségi szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom olvasására egyaránt.

Ennek egyik példája a „Szépirodalom az Interneten” nevű dán projekt, melyet a koppenhágai Királyi Könyvtárosképző Főiskola (Royal School of Librarianship) hallgatói és oktatói fejlesztettek ki. Ez a szolgáltatás számos kiadó új könyveinek bemutatásához biztosít hozzáférést, a regények teljes szövege olvasható, bemutatják a szerzőket, lehetőség nyílik a könyvekkel kapcsolatos beszélgető csoportokban való részvételre, és természetesen könyvtári katalógusokhoz is hozzá lehet férni.

A másik, valószínűleg ismert példa, az amerikai (virtuális) könyvesbolt az amazon.com. Ezt jó ötletnek tartom a közkönyvtárak számára. Természetesen van lehetőség a használók számának mérésére, amely azután a könyvtár tényleges használóiról szóló statisztikába bevehető.

A könyvklubok a könyvtárak számára az egyik erős befolyásoló erőt, ugyanakkor a versenytársat is jelentik. Norvégiában ezek a klubok rendkívül sikeresek, és az olvasóközönség irodalmi ízlését valójában ők formálják. Kevés számú könyvet terjesztenek nagy számú olvasó körében, ami azt jelenti, hogy a publikált szépirodalom túlnyomó részét évente nagyon kevesen olvassák.

Sírángozás helyett a könyvtárak elleshetnének néhány sikeres stratégiát a könyvkluboktól. A klubok nagyon okosan propagálják könyveiket – úgy, hogy az egyúttal tájékoztatás és reklám is. És mindez annyira egyszerű. Szinte semmit sem kell tenni ahhoz, hogy megszerezzük a könyvet, és a lemondása is majdnem olyan egyszerű: csak egy, a megfelelő időben történő telefonhívás.

Havi magazinjuk a kulcs mindehhez. Ízléses kivitel, interjú a szerzővel, ízelőtől és csábításként egy oldal az elolvasandó könyvből. Nem csinálhatna a könyvtár is valami hasonlót? Természetesen sok pénzbe kerülne, és szakképzett személyzetet igényelne egy ilyen folyóirat szerkesztése, nem beszélve a terjesztésről. Az egyik megoldás az együttműködés lehetne: a mozival, színházzal vagy akár a helyi egyházakozsággal. Az olyan fajta irodalompropaganda, amely együttműködést feltételez, önmagában is értékes. Egy széles körben terjesztett kiadvány, amelyben a könyvtár maga is bemutatkozhat és bemutathatja ingyenes könyvkölcsönzési szolgáltatását, recenziókat és ajánlásokat közölhet az irodalom legjaváról, sikeres formája lehet az irodalompropagandának.

A könyvtáros mint kritikus

Véleményem szerint a könyvtárosoknak kritikusként kell működniük. Közülük sokan írnak a helyi újságba vagy rádióba, és széles körű visszhangra találnak az olvasók körében. Kritikusként a bestsellerek „árnyékában” lévő jó könyvekre hívhatjuk fel a figyelmet. A kritikus szerep jó alkalmat kínál arra, hogy népszerűsítsük a könyvtárat és a könyvtárosi munkát.

Egyéni tevékenység

Mint már említettem, ma nagy az érdeklődés a szóbeli előadás műfaja iránt. A könyvtár megfelelő fórum lehet arra, hogy helyet adjon tanfolyamoknak vagy az ún. „mesélési” fesztiváloknak. Ami a szépirodalmi művek írását illeti – ami mostanában főként a fiatalok körében népszerű tevékenység – a könyvtár lehet az első hely, ahol az új szerző találkozhat olvasközönségével. Az előadás vagy felolvasás helyett vagy mellette a tapasztalt szerzőket fel lehet kérni tanfolyamok tartására az írásról. A könyvtár megfelelő hely lehet a kreatív írásra és mesélésre. Az ezzel foglalkozóknak irodalomra van szükségük, cserébe ők is propagálják az irodalmat. A hasonló kreatív csoportokat ösztönözni lehetne kiállítások rendezésére vagy a közkönyvtár feljesztésében történő más jellegű részvételre.

Befejezés

Ismerik a közkönyvtárak annak módját, hogyan propagálják az irodalmat? A norvég könyvtári statisztika szerint a kölcsönzött művek 50%-a szépirodalom. Miért nem beszélünk erről a szolgáltatásról vagy miért nem fejlesztjük, mint a többi, kevésbé jelentős szolgáltatást? Ez paradoxon: a közkönyvtár legfontosabb „termékének” a legkevesebb figyelem jut. Legfőbb ideje, hogy tegyünk valamit ez ügyben.

Åse Kristine Tveit
(Ford. Feimer Ágnes)

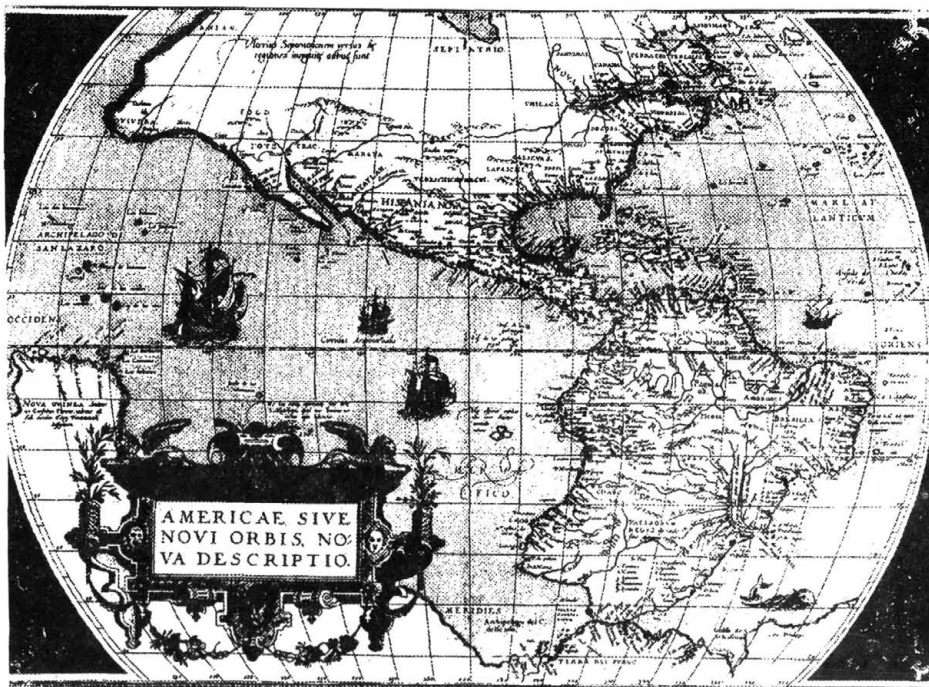
A tanár és az iskolai könyvtár együttműködési lehetőségei az információs társadalomban

Könyvtáros hallgatóként (ELTE BTK) vettünk részt a 6. BOBCATSSS konferencián (1998. január 26–28.), melynek témája (Shaping the Knowledge Society) és az ott elhangzott előadások felkeltették érdeklődésünket aziránt, hogyan járulhat hozzá az iskolai könyvtár az oktatás hatékonyabbá tételéhez az információs társadalomban.

Az információs társadalom nemcsak az információ fontosságát, hanem új és folyamatosan fejlődő eszközöket is jelent a benne élőknek. Ha valaki eredményes akar lenni az életben, akkor tudnia kell ezeket alkalmazni. Mivel az iskola alapfunkciója az, hogy felkészítsen egy sikeres életre, nem zárkozhat el az új eszközöktől. Ennek kétféle vetülete van. Egyrészt meg kell tanítania a tanulókat a releváns információk megszerzésére, másrészt saját hatékonysága érdekében célszerű alkalmaznia az új oktatástechnikai eszközöket. Ezek optimálisabb kihasználása érdekében kell a tanárnak és a iskolai könyvtárnak együttműködnie a modern technika alkalmazásában is. Ez a kérdés különösen aktuális ma Magyarországon, mert intenzívebbé vált az iskolák gépesítése a Sulinet keretében.

Írásunkban az oktatóprogramok, ismeretterjesztő multimédiás CD-ROM-ok és az Internet ilyen irányú lehetőségeiről vetünk fel néhány ötletet rövid elemzés keretében. A könyvtár elsődleges feladata az ezekhez való hozzáférés biztosítása a tanároknak és a diákoknak egyaránt.

Az oktatóprogramok megléte az iskolai könyvtárban segít a tanároknak megfelelő és változatos begyakoroltató feladatsorok összeállításában és a számonkérésben is, hiszen ezek segítségével tesztlapokat is állíthatnak össze a diákok tudásának felmérésére, és az értékelés módjában is ötleteket lehet belőlük meríteni. A tanulásban lemaradt diákoknak pedig tanácsokat adhatnak, hogy a tanórán kívül mely programok alkalmazásával zárkozhatnak fel eredményesen, és felhívhatják a tanulók figyelmét, hogy ezeket a programokat a könyvtárban megtalálhatják, használhatják. A könyvtárosok a programok mélyebb, analitikus feldol-

gozásával és a már összeállított tesztlapok gyűjtésével hozzájárulhatnak ahhoz, hogy mindezek ne vegyék el a tanárok túl sok idejét, és hogy mindig megtalálják azt, amire szükségük van.

A multimédiás CD-ROM-ok színessé és érdekessé tehetik a tanórákat. Ezek maximális kihasználtságának is feltétele a részletes feldolgozás, a tanárok tájékoztatása az újdonságokról, a programok használatának megtanítása a diákoknak és a tanároknak egyaránt. A dokumentum rendelkezésre bocsátásának két módja lehet. Az egyik az, ha a könyvtár „csak” szolgáltatja az adott dokumentumokat, a másik pedig az, ha multimédiás labort (egy gép egy monitorral) is tud nyújtani, ezzel biztosítva a helybenhasználatot. Ez utóbbi esetben a tanár a szemléltető komplex órákat a könyvtárban tarthatja meg, így a tanulók könyvtárhoz való pozitív hozzáállásához is hozzájárul. A multimédiás labor könyvtárba helyezésének nemcsak szakmai, hanem anyagi előnyei is vannak. Nem célszerű a dokumentumok típusai szerint két külön gyűjteményt (könyvtár és számítástechnikai labor) létrehozni, mert gazdaságtalan, és az optimális kihasználtságot is gátolja. Másrészt az iskoláknak nincs anyagi keretük minden tanterem géppel való felszerelésére, viszont a labor a könyvtárban minden osztálynak a rendelkezésére áll.

A CD-ROM-ok jobb kihasználtságához vezet az, ha a pedagógus olyan kötelező vagy szorgalmi házi feladatokat ad diákjainak, melyek a tankönyvből nem megoldhatók, így könyvtári segítségre van szükség. Mivel nem a jó kihasználtság az elsődleges cél az iskolában, meg kell említeni azt is, hogy ez a módszer elvezet a „több könyvű oktatás”-hoz, melynek lényege az, hogy a tanulók ne csak egy forrást (a tankönyvet) vegyenek igénybe az informálódáskor, és ezzel szélesítsék

látókörüket. Ugyanilyen céllal a tanár is használhatja a CD-ket az órákra való felkészülésben és a szemléltetés érdekes és optimális megtervezésében, ha például a multimédia lehetőséget biztosít arra, hogy a felhasználni kívánt ábrák, képek, hanganyagok sorrendje és megjelenítési módszere az óra előtt a tanár kívánsága szerint beállítható legyen. Összhangba hozhatjuk a tanár és a könyvtár tevékenységét úgy is, hogy például egy kódex multimédiás feldolgozásának bemutatása után megtekintjük az eredeti dokumentumot a megfelelő könyvtárban vagy múzeumban.

A könyvtár az általa gyűjtött multimédiák alapján játékos ismeretterjesztő vetélkedőket szervezhet a tanulóknak. Ezzel motiválttá teheti a gyerekeket a tanulásban, és megszokottá teheti számukra a könyvtár helyiségeit.

Írásunk vizsgálódásának harmadik tárgya az Internet. A hálózat lehetőségeit többféleképpen is kihasználhatjuk. Azzal, hogy a könyvtár biztosítja a hozzáférést, megteremti a tanárok szakmai kapcsolattartásának és az információkhoz való naprakész hozzájutásuk lehetőségét, ami az önképzést és a diákok előtti hitelesség fenntartását egyaránt támogatja. A könyvtárosok a tanárok által megadott témákban témafigyelést is végezhetnek, ami időmegtakarítással jár. A témafigyelés nemcsak tantárgyhoz kapcsolódó ismeretekre vonatkozhat, hanem az iskolafenntartáshoz szükséges pályázatokra is, melyek közvetlenül befolyásolják az oktató munkát. A könyvtár vállalkozhat távoktatásra is megfelelő felszereltség és személyi feltételek mellett.

A könyvtáros az, aki szakmai ismeretei következtében igazán alkalmas arra, hogy informálódni tanítson. Ezen képesség elsajátítása a jövőben egyre fontosabb lesz. Magyarországon ezt az új Nemzeti Alaptanterv az iskolai könyvtárosok munkaköri kötelezettségévé tette. Ehhez hozzájárul az Internet bevezetése a magyar középiskolákba a Művelődési Minisztérium Sulinet programja keretében.

Összefoglalva: az iskolai könyvtár az információhoz való hozzáférés biztosításával és a megfelelő dokumentumok gyűjtésével, részletes feldolgozásával, ismertté tételével és a helyszín biztosításával színesebbé és hatékonyabbá teheti az iskolai oktatást, megfelelő tanári és könyvtárosi együttműködés mellett.

Nem szabad megfeledkezni azonban arról, hogy az iskolának nemcsak az oktatás, hanem a nevelés is elsődleges feladata, tehát a korszerű technika alkalmazása nem pótolja az emberi tényezőt. A tanár személye és az emberi kapcsolatok nem helyettesíthetők semmivel, másrészt a túl egyénre szabott oktatás nem szolgálja a közösség érdekeit. Nagy felelősség az is, hogy a közvetített információ mennyisége ne legyen több, mint amennyit egy gyerek még fel tud dolgozni, nehogy elijesszük, összezavarjuk őket. Ennek a mértéknek a meghatározásában a tanárok azok, akik segíthetik a könyvtárosok munkáját.

Írásunkat Umberto Eco egy idézetével szeretnénk zárni, mellyel mi is teljesen egyetértünk: „A számítógéppel fenntartott kontaktus, eltekintve a vele való végtelen visszaélésektől, ami minden emberi lelemény felhasználásával eddig is előfordult, nem butít el, ellenkezőleg: növeli készségeinket, társszerzősége ösztönöz. ... Mindenkit meg kell tanítani arra, hogy miként válassza ki a számára szükséges információkat, miközben ezzel egyidejűleg életben tartja a könyvet, az emberi fejlődésnek ezt a nélkülözhetetlen eszközét is.”

Dömsödy Andrea–Pallos Zsuzsanna

„Halálra informálva”

Ha nyilvánvaló is, hogy *Hankiss Elemér* legutóbbi könyvében (*Az emberi kaland*) idézett inszINUÁCIÓ valóban inszINUÁCIÓ és nem igazság, mármint az, hogy a posztmodern bölcsek azért nem hisznek az igazságban, mert valaha marxisták voltak, a marxizmus megbukott, és ha az megbukhatott, akkor ne is legyen, ne is lehessen igazság, azért valami van benne (maga Hankiss is erre céloz finoman). Nemcsak azért, mert valóban sok posztmodern bölc (élükön magával a pápával, *Liotard*-ral) volt marxista, méghozzá igazi, kombattáns marxista, hanem talán elsősorban azért, mert maga a marxizmus is a „gyanú filozófiája” volt (ahogy újabban, a nagy *nouveau roman* írónt parafrázálva mondani illik). Ez a gyanú vezette a kitűnő marxista (lukácsista) esztétát, *Almási Miklóst* is a posztmodernhez (ő írta magyarul az első és a legjobb posztmodern esztétikát) és – tovább. *Az Anti-esztétika* életmódból származtatott művészetelméleti meglátásait az életmód kutatása követte, annak a kérdésnek megválaszolási kísérletei, hogy milyen világállapot teszi nemcsak lehetővé, de szükségessé is a posztmodern építészetet, városalakítást, virtuális valóságot. Az életmód kutatása kapcsán a szerző viszonylag hamar eljutott az alapokhoz (Unterbau), immáron nem marxista módon, de annak metodikáját „szimulálva”. Ezek az alapok persze gazdaságiak. Almási, mostanra, vezető közgazdászok által is számos alkalommal megdicsérve, a modern világgazdaság jelenségeinek és mélyeinek legjobb kutatói közé tartozik. E gazdaságról írott könyvei (a legjobb közülük a *Napóra a Times Square-on*) összetalálkoztak egy másik világlátással, a globális kihívásokkal, a globális csapdákkal foglalkozó, az idős embert a harmincas évek krízisirodalmára (kiemelkedő alakja *Hamvas Béla* volt) emlékeztető művekkel (a leghíresebb közülük most jelent meg magyarul: *Hans Peter Martin–Harald Schumann: A globalizáció csapdája*). Ez az interferencia, posztmodern és globális csapda interferenciája vezette el azután Almásit oda, hogy legújabb könyvében (*Üveggolyók. Az ezredvég globális játszmái*) immáron eljusson az „infoiparhoz”. És – ezúttal – ez az, ami minket érdekel, kell hogy érdekeljen. Persze nem annyira az, hogy – például – ma az infó a legértékesebb áru, hogy az információrobbanás exponenciálisan megnövelte a hírek áramlását, még csak az sem, hogy a globalizált információáramlás *nem* egységesíti a világot, hiszen, „a hálók összekötik az országokat, ez alatt a szint alatt viszont régiókra és újabb tömbökre török a világ”, mert az információs társadalom „akarva-akaratlan támogatja az elkülönülést, mert ezen lehet keresni: a régiók közötti árfolyam- és kamatlábkülönbségeket lehet az elektronikus piacon megjátszani, és ezeken lehet nagyokat kaszálni”. Mindez kívülesik – valamilyest – a köreinken. Minket Almási leírásai-elemzéseinek-következtetései közül inkább az érdekelhet, amit a „Halálra vagyunk informálva”, a „Védekezés az adat szemét ellen” című fejezeteiben ír, vagy amit a „content industry”-ról, netán az írógéppapír kapcsán mond.

Hogy halálra vagyunk-e informálva, az persze erősen kérdéses. Inkább az ellenkezője igaz. Éppen ezt fejti ki igen szellemesen Almási, azt pertraktálva, hogy nem is annyira a hír, mint inkább a hírek csomagolása az érdekes. „Csak az érdekes, ami valamiképp szórakoztat” – márpedig az igazi, a nyers hír nem szórakoztató. Tág tere nyílik tehát a csomagolt, a főleg csomagolt és végül a csak csomagolásból álló híreknek. Ez a csomagolásmánia (és szükségszerűség) vezet el aztán a rég elfelejtett hírtípusok „felmelegítéséhez”, ahhoz, hogy ismét vannak „frissen tupírozott botránykrónikák”, hogy immáron „csak a szenzációszület látszik a világból”. De mást is jelent mindez. „A néző feje nem káptalan... a hírek standardizálódnak” és ennek (is) következtében az információ nem azért forog, hogy többet tudjunk a világról: „önértékű, csak lazán vonatkozik a világra, dolgainkra, része a szimbolikus kommunikációnak, mint a képregény vagy a krimi”. Így persze, „a hírpiac álhírekkel kereskedik, s nem véletlenül van rossz PR-ja... a hírpiac radikális megreformálása... előbb-utóbb be fog jönni, mert a jónép unja magát, s az információk csomagolástechnikája mégiscsak felborítja az unalmas napot”. És mindennek következtében, vagy ellenére – arról, hogy mi történik a világban, mi igazán fontos történet és van történendőben, senki – a szuperszakértők sem tudnak semmit, vagy csak nagyon keveset. Ezt hívják úgy, Almási szerint, hogy „információs társadalomban élünk”.

Összefügg, persze, hogy összefügg mindezzel az „adatszemét” problematikája, de azért mégis más „tészta”. „Ma már az Interneten az a legfőbb baj, hogy túl sok az irreleváns információ – végül is a Hálónak az anarchista struktúra volt a lényege, ez meg is maradt, eredmény azonban a kazalnyi fecsegés, redundancia, örület.” Külön iparaggá válik, vált immáron tehát az adatszemét kiszűrése. Intelligens kereső robotok végzik ezt a munkát, „a kütyüt beküldik egy áttekinthetetlen nagyságú adatbázisba, a kis robot pontosan tudja, mit akarsz, és szépen összeválogatja neked a kívánt anyagokat, majd kijön az eredménnyel”. De ez még egy fejletlenebb állapotot képvisel csak. A fejlett a Push Server, „ami figyel, miket hívsz (vagy írsz be) a gépedbe, ettől kezdve „tudja”, mi érdekel, és szép csöndben kikeresi a számodra épp fontos irodalmakat, hivatkozásokat, dokumentumokat, és felnyomja őket a képernyőre”. Dehát ma már a Push Server is „megunt ócskaság”, vannak sokkal rafináltabb masinák is. Almási nem mondja ki, de egyfolytában abba az irányba halad, hogy kimondja: mindezen masinák mögött mégiscsak az van, hogy Téged érdekel valami, ennek érdekében fordulsz pl. a content providerekhez és hasonlókhöz (tartalomszolgáltatók). De vajon érdekel Téged még valami? Vajon micsoda?

Hogy mi érdekel és érdekeljen, arról a content industry-nak kell(ene) gondoskodnia. Egyelőre persze ez az iparág inkább csak a képi tartalmak megfogalmazásával, kialakításával, gyártásával foglalkozik, de – mutatis mutandis. „A globális képi nyelv kultúrákat rombolva építi a sajátját, ami – mit mondjak – elég sivár. A valóság sokszínűsége, emberi problémák talányossága, a kapcsolatok mélysége iránti fogékonyság egyre csökken, sőt a nézők is igyekeznek felvenni ezeket a felszínes tulajdonságokat, mert olyannak kell lenni, mint amilyen figurák a képernyőn (vásznon) szerepelnek – Van Damme vagy Demi Moore, mindegy, valahogy hozzájuk kell igazodni, akkor is, ha ez lehetetlen. Illetve úgy lehet, ha az emberek leadják kvalitásigényüket, a mélyebb dimenziók utáni vágyukat”. Dehát a néző tudatának alakítása (átalakítása) a „globális világ olajó-

zott működésének feltétele”. Megintcsak nem mondja (ki) Almási, hogy tud-e olyan content industry-ról, amely olyan tartalmakat gyárt és hoz forgalomba, amelyek – esetleg – az emberi problémák talányossága, a kapcsolatok mélysége iránt érzékeny(ebb)ek.

Nem ennek kapcsán szól az írógéppapírról, sőt, ez a téma egészen más begyökérszerű nála, de talán ezúttal is alkalmazható a metaforizálás „meséje”. Ezúttal arról van szó, hogy pl. „megtalálták a német Staasi titkos irattárának egy korai, összámitógépekre (mágnesszalagtekercsekre) vitt raktárát. Nagy nehezen gép is akadt hozzá, amin lejátszzák: egy-két muzeális darab maradt belőle a volt NDK-ban. A szakértők azonban így sem tudtak tovább lépni: azok a programok, melyekkel ezeket az adatokat annak idején felvitték, az idők során elfelejtődtek, elvesztek. Így aztán félre is tették a tekercseket: nem lehet őket elolvasni. Pedig nem is voltak olyan régiek – mondd, hogy 25 évesek.” Később persze mégis „összehordtak” ilyen ősprogramokat, ám akkor kiderült, az oxidálódott mágnes-tekercsek miatt olvashatatlanok a Staasi kincsei. Ezért megfontolandó, hogy valóban vége van-e a papíráradatnak. „Valamikor az ősidőkben az volt a szabály, hogy a komputerezáció bevezetését követően legalább két évig minden leírt mondat, könyvelési tétel két változatban legyen meg: a komputerben és az irattárban. Mit lehet tudni?” Ma – sokak szerint – megint itt tartunk, persze egy hosszabb, önfeledt szünet után: „Nem árt újra két változatban tárolni az irományokat: mit lehet tudni?”.

Almási könyve telis-teli van hasonló és talán még jobb helyzetleírásokkal, „mesékkel”, sztorikkal, amelyek ugyan látszólag nem mondanak önmagukon kívül semmit, ám talán felébreszthetnek egészen sajátos, eminenter könyvtárosi gondolatokat is. Különös módon (de vajon valóban különös-e?) azok a könyvtáros szakemberek szokták leginkább meghökkenteni fejlődőképes, a „polcológiát” elfelejteni igyekvő olvasóikat, hallgatóikat őskonzervatív megnyilvánulásaikkal, akik – igazolhatóan – a leginkább járatosak a virtuális világ csínjaiban-bínjaiban, ketyeréiben és kütyüiben (hogy Almási kedves szavait használjuk). Talán emlékeztethetjük az olvasót a 3K-ban idézett *Koltai Tibor* (1998. márciusi szám) vagy *Horváth Péter* (1998. júniusi szám) kitételekre. Ezt meggondolva pedig talán Almási könyve is odavezethet bennünket ahhoz az éppem nem új és virtuális, ám annál vonzóbb világhoz, amelyről *Trevelyan* nagyszerű angol története számol be a 18–19. század Shakespeare- és Milton-olvasóit bemutatva. (Nekik ezt gyártotta a kor content industry-ja.)

Vajda Kornél

(*Almási Miklós: Üveggyólyók. Az ezredév globális játszmaí. Bp., Helikon, 1998.*)

Két Veszprém megyei lexikon

Az utóbbi évtizedekben ritka jelenségnek számítottak a biografikus helytörténeti kiadványok. Bizonyára több oka is volt ennek, de az egyik feltétlenül az, hogy borzasztó időigényes gyűjtőmunkát kívánnak. Hiányukra tulajdonképpen akkor döbbenünk rá, amikor helytörténeti jellegű kutatások során sem életrajzi, sem bibliográfiai adatokat nem találunk az egykori kiemelkedő személyekről.

A hiányosságokat Veszprém megyében most két kiadvány is pótolja, ha nem is teljes egészében.

Elsőként, 1997-es datálással a *Pápai pedagógus lexikon* jelent meg. Karcú kis könyv a mindössze 186 oldalas kötet, amelyet a honfoglalás 1100. és a magyarországi iskolák ezeréves évfordulójához kapcsolódva a Pápai Művelődéstörténeti Társaság adott ki.

Tizenegy pápai pedagógus, könyvtáros öt évig tartó gyűjtőmunkájának eredménye. Indulásként több, mint ezernegyszáz, az utóbbi kétszáz évben Pápához kötődő pedagógus adatait kezdték el gyűjteni iskolai értesítők, helytörténeti kiadványok, lexikonok, levéltári források, régi iskolai iratok, sőt családi, kortársi visszaemlékezések alapján. A szerteágazó és hatalmas gyűjtőmunka eredményeként végül 387 pedagógusról rendelkeztek elegendő és megbízható adattal.

Tungli Gyula főszerkesztő a lexikon előszavában sommásan így fogalmazta meg a szerkesztők alapvető szempontjait: „...névcikk készült mindazokról a nevelőkről, akikről elegendő megbízható (írásbeli és szó-

beli) információval rendelkezünk, már nincsenek az élők sorában, és legalább két tanévet folyamatosan tanítottak Pápán.”

Az adatgyűjtést az utolsó kétszáz esztendőre korlátozták. Némely esetben azonban kivételt tettek. Hiszen a híres Református Kollégium (alapítása 1531 körül) tanárai közül olyan kiemelkedő tanáregyéniségeket, mint Tánicz Menyhértet, a pálos iskoladrámák nevezetes szerzőjét, a gályarabságot szenvedett Kocsi Csergő Bálintot, Séllyei Istvánt etc., semmiképpen nem akarták kihagyni a lexikonból.

Az anyaggyűjtést 1996. dec. 31-ével zárták le, az akkori közigazgatási szempontokat figyelembe véve. Ez azt jelentette, hogy az ekkor Pápa városához tartozó három község, Borsosgyőr, Kéttornyulak és Tapolcafő pedagógusait is szerepeltetik a kötetben. A gyűjtő-kutató munkát végzők példaként Deák Gyula 1942-ben megjelent Polgári iskolai író-tanárok élete és munkái című lexikonát tekintették, a szócikkek felépítésében pedig a Magyar életrajzi lexikon szerkesztési módszerét követték.

Ilyen módon egy-egy szócikk tartalmazza az alapvető életrajzi adatokat: név, névváltozat zárójelben, születési és halálozási hely és év, iskolai tanulmányok, rövid munkásság.

A cikk második részében található a főbb művek felsorolását. Ez magában foglalja az önálló köteteket, a társszerzőségeket, folyóirat szerkesztést. Egyes esetekben folyóiratcikkek konkrét leírását is hozzák. Bőséges irodalmi munkásság esetén a folyóira-

toknak csak a címét közlik, mint gyakori publikációk helyét. A harmadik részben közölték az ismertett személyről szóló irodalmat. A bibliográfiai adatgyűjtés nem teljességre törekvő, a szerkesztők által fontosnak vélt irodalmat adják, értesítőt, folyóiratcikket, lexikont is.

Némely esetben – ha a szócikkben szereplő pedagógus nem publikált – a bibliográfia elmaradt. A szóbeli közlések, levelezések, családi dokumentumok alapján készült szócikkek végén jelzik az adatgyűjtés forrását.

Utalásokkal az asszonyneveknél találkozhatunk. A férjezett nők leánykori nevük alatt szerepelnek, asszonynevekről ide utalnak. A lexikont értékes függelékek egészítik ki: nyolc oldalon fotókat közölnek azokról a pedagógusokról, akik szerepelnek a kötetben, és akikről rendelkezésükre állt közölhető arckép.

Ezután egy betűrendes névtárt találhatunk mindazokról, akik valaha Pápán tanítottak, de nem sikerült egy szócikkhez szükséges adatot összegyűjteni róluk.

A legkevesebb, amit egy személyről a névtárban megtudhatunk, hogy milyen szakos volt, és melyik évben tanított Pápán.

A szerzők „Áttekintési kísérlet”-ként közlik ugyancsak a függelékben Pápa iskolaszervezetének változásait a XIX–XX. században. A felsorolt állami, felekezeti és magániskolák alapítását, működésének helyét, mai elnevezését, esetleg a megszűnés évét is megismerhetjük ebből.

A lexikonhoz előszó, útmutató, rövidítés- és forrásjegyzék is tartozik, amelyek megkönnyítik a használatát, illetve a forrásjegyzék a kutatóknak további segítségként szolgál.

Az értékes helytörténeti, pedagógiai-történeti munka számadataival mély

önvizsgálatra ösztönözheti a kutatókat: a város iskoláiban kétszáz év alatt tanított 1400 pedagógusból mindössze 387-ről, még harmadukról sem sikerült kellő mennyiségű biográfiai információt összegyűjteni. Ebből okulva talán érdemes lenne a még élő, aktív pedagógusokról a legfontosabb életrajzi adatokat, gyakorlati és szakirodalmi munkásságukat regisztrálni, elsődlegesen intézményi szinten. Az újra éledő iskolai értesítőkből való közzététel pedig biztosítaná az értékes információk fennmaradását.

A Veszprém megyei életrajzi lexikon szintén évfordulós kiadvány. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére adta ki 1998-ban a Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlése.

A szép kiállítású könyv főszerkesztője, Varga Béla részletes bevezetőben ismerteti a szerkesztés alapelveit, a lexikon használatát.

A népes szerkesztőgárdával térben és időben pontosan körülhatárolták az anyaggyűjtést. Az írásbeliség megjelenésétől kezdve, a Veszprém megye mai közigazgatási határain belül lévő települések nevezetes személyeinek adatait próbálták összegyűjteni. A pontos körülhatárolás azt jelenti, hogy szerepeltetik mindazokat, „akik itt születtek, itt vagy másutt alkottak, itt haltak meg, és itt vagy másutt vannak eltemetve, és a maguk korában jelentősnek ítéltető munkásságukkal kötődnek ide.”

A „lezárult életpályákat” bemutató lexikon ezt az alapelvet többnyire igyekezett betartani, bár mint a főszerkesztő megemlíti, a szubjektivitást, illetve az egyes területek közötti aránytalanságot nem sikerült teljességgel elkerülni. Valószínűleg egy majdani kiegészítő kötetben pótolják

alaposabb kutatómunkával az előszóban is említett időszakok – a századforduló, a háborús évek, az 50-es évek – biográfiai hiányosságait.

Tudomásul véve az adatgyűjtés nagyságát, körülhatárolatlanságát, nem érzem indokoltnak néhány személy felvételét a kötetbe: többek között Mátyás király (meglátogatta a városlódi karthauzi kolostort; néhány Mátyás-monda Várpalotához kapcsolódik), Kovács Margit keramikusművész (Inotán található egy domborműve), Zrínyi Miklós (Külsővaton kiáltották ki a török elleni hadak fővezérének), stb. Főleg azért nem, mert szerepeltetésük ellentmond a lexikon szerkesztési alapelvének: sem születésük, sem munkásságuk, sem életük alapján nem igazán megyei illetőségűek.

A főszerkesztő a bevezetőben hivatkozik a korábban Veszprém megyében megjelent életrajzi összeállításokra, amelyek bizony nagyon kis számúak, és főképpen egy-egy területet (pl. irodalom és művészet, egyházmegyei történeti névtár, stb.) ölelnek fel, némelyek erős időrendi kötöttségben.

Külön jegyzékben is megtaláljuk az anyaggyűjtéshez felhasznált lexikonoknak és alapvető kézikönyveknek a jegyzékét.

A szócikkek rövidek, tömörök, tipográfiailag is jól szerkesztettek. Minden szócikk első elemét, a nevet kövér betűkkel szedték. Megadták a névváltozatokat, a nemesi előneveket, a leggyakrabban használt álneveket. A névváltozatokról minden esetben utaló készült. A csak alkalmanként használt álnevet a szövegben említik meg. Ezekről és a nemesi előnevekről nincs utalás.

A születési és halálozási adatokat a szerkesztőség megítélése szerinti hiteles forrás alapján közlik.

A tanulmányok és a munkásság időrendi áttekintése után a Veszprém megyéhez kötődő tevékenység leírása következik, a települések és tájegységek nevének feltűnő tipográfiai kiemelésével.

Olyan nagy életművek esetében, mint Németh Lászlóé, Illyésé, Déry Tiboré, a műveket, amelyek cselekményükkel vagy keletkezésükkel kapcsolódnak a megyéhez, cím szerint is felsorolják. Számot adnak a szócikkek a kitüntetésekről, emléktáblákról, szobrokról, utca-, tér-, stb. elnevezésekről, sírokról, síremlékekről.

A szócikkek befejező része a válogatott bibliográfia. A saját művek közül időrendben közlik az önálló kötetek első kiadását, nagy életművek esetén a válogatott vagy gyűjteményes kiadásokat, a fontosabb vagy kifejezettebb a megyéhez kapcsolódó folyóiratokban és újságokban megjelent cikkeket, tanulmányokat.

A személyekről szóló irodalmat – akár önálló kötet, akár folyóiratcikk vagy kézirat – úgy válogatták a szerkesztők, hogy az a megye nagyobb könyvtáiraiban elérhető, hozzáférhető legyen, ezzel is segítve és könnyítve a kutatómunkát. Kéziratoknál a lelőhelyet is megadják.

A *Veszprém megyei életrajzi lexikon* nemcsak jelentős hiánypótló kézikönyv, de szerkesztési munkálataival, a használata során érzékelhető hiányosságaival egy, az eddiginél részletesebb, folyamatos helytörténeti, biográfiai gyűjtő- és kutatómunkát is elindított több város könyvtárában.

Kolozs Barnabásné

Térképkecses Kalocsán

A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár 160 ezer kötetes állományából mintegy huszonhatezer kötet érinti a földrajz és rokntudományainak tárgykörét. E hatalmas és ritka értékű korpusz feltárása, akárcsak a térképekre koncentrálván is – beláthatatlanul nagy feladat. Ezúttal nem is erre, nem egészen erre került sor.

Szathmáry Tibor, akinek nevét a térképológia minden valamelyest is tájékozott ismerője régesrég megjegyezte magának, akinek olyan művei, mint a *Descriptio Hungariae* vagy a *Cartographica Hungarica* a szakma alapvető munkái közt tartatnak számon, kezdetben arra vállalkozott, hogy egy kalocsai térképkiállítás-hoz – amelyen természetesen a Főszékesegyházi Könyvtár aligha felbecsülhető értékű térképeinek legszebbjei, legérdekesebbjei, legmutatósabb darabjai szerepeltek volna – katalógust készít. Az elkészült mű jóval több kiállítási katalógusnál. Harminchét kalocsai térképkecset mutat be, időrendben, 1472-től 1802-ig, vagyis háromszázharminc év „termését”. Természetesen könyvekben található, nyomtatott térképekről van szó. Ezt a harminchét térképet a szerző úgy mutatja be, hogy megadja a könyvek rövidített bibliográfiai leírását (természetesen könyvtári jelzetét és méreteit is), majd a mű szöveges ismertetését nyújtja. Ezek az ismertetések legalább három vonatkozásban érdemelnek beható figyelmet. Szathmáry Tibor elmond bennük mindent, amit a szerző(k)ról, a kiadóról, magáról a kiadásról tudni lehet, kell és érdemes. Bemutatja a térkép vagy térképek milyenségét, szól azok térképtörténeti helyéről és jelentőségéről, ismert változatairól stb., végül a mű Kalocsára kerülésének, kalocsai sorsának ismertetését nyújtja.

Bibliográfiai, térképtörténeti és könyvtártörténeti kis minieszék ezek a legtöbbször egy-egy nyomtatott oldalnyi kis bemutatások, amelyeket élvezettel olvashat minden laikus érdeklődő is, de több vonatkozásban fel kell keltsék a szakember, a könyvtáros és helyismerettel foglalkozó figyelmét. Elsősorban talán azért, mert a nyomtatott könyvekbe rejtett, ott „bujdokló” térképek feltárása – minden jel arra mutat – aligha sokáig odázható feladat minden olyan helyen, ahol egyáltalán található térképet is tartalmazó könyvek. Hogy egy ilyen munkához hogyan lehet nekilátni, mit kell tudni, milyenféle eredményre lehet számítani, az Szathmáry kötetéből kitűnően felmérhető-lemérhető. De megtanulható a munkából az is (és ehhez hozzásegít a kis kötet mintaszerű apparátusa, könyvtár- és térképtörténeti, igen szakszerű bevezetései, leírásainak eszközkészlete és nem utolsó sorban a munka remekül válogatott szakirodalmi bibliográfiája), hogy mi mindenről árulkodik egy-egy térkép, mit lehet és kell kiolvasni belőle. Természetesen jóval többet és egészen mást is, mint amire a régi térképek esztétikai élvezetekkel nézegető laikusok gondolnának.

Elsőrendű kútfők, történelmi források a térképek, csak épp tudnunk kell ilyenként „olvasni” őket. És persze tudnunk kell eljutni hozzájuk. A Csipkerózsika-álmukat alvó, vaskos fóliánsokban, vagy vékonyka füzetekben rejlő térké-

peket fel kell ébresztenünk, velük együtt – miként az igazi Csipkerózsikával is – egy egész királyi udvartartás, egy egész régi világ fog felkelni mély álmából. Épp csak könyvtáros-helyismerész királyfiak csókjaira van szükség. Ne restelljük megadni Csipkerózsikának a magáét. (VK)

(Szathmáry Tibor: Térképkincsek Kalocsán. A Főszékesegyházi Könyvtár atlaszai, térképei városképei. Kalocsa, Főszékesegyházi Könyvtár, 1998.)

A HATÁRON TÚLI MAGYAR KÖNYVTÁROSOK IV. ZEMPLÉNI TANÁCSKOZÁSA

Határon innen – határon túl

„...az idők során nevezték Bodrog-parti Athénnek, magyar Cambridgenek” – írja Sárospatakról az idegenforgalmi kalauz. „Szent föld” – írta róla Petőfi Sándor.

Ezen a szent földön, a Bodrog-parti Athénben találkoztak május végén – immár negyedik alkalommal – a Kárpát-medence határokon túli magyar könyvtárosai. Ez alkalommal is az MKE Zempléni Könyvtárosok Szervezete és a sárospataki Városi Könyvtár volt a házigazdája a felvidéki, kárpátaljai, erdélyi, délvidéki könyvtárosok most már hagyományossá vált tanácskozásának, amelyen rajtuk kívül „fontos” anyaországi személyiségek is részt vettek. (Hogy ez miért fontos? Azért, mert így a szavunk messzebb és magasabbra is eljut.)

„Szeretettel hívjuk, várjuk kedves kollégáinkat” – írta a meghívó levélben Halász Magdolna, a Városi Könyvtár igazgatója, a ZKSZ elnöke, az egész rendezvény lelke. S hogy ez nemcsak üres szólam, kötelező stílusfordulat, azt a tanácskozás minden percében éreztük.

A rendezőknek sikerült nagyon jó érzékkel kialakítani és a három nap alatt végig megtartani a helyes arányt a szakmai megbeszélések, a baráti eszmecsere és a színvonalas, kultúrált szórakozás között. Bár a program – előre nem látott objektív okokból – itt-ott eltért a meghirdetettől, ez egy percig sem okozott fennakadást vagy minőségromlást.

A szakmai megbeszélések kulcsszava az együttműködés volt. Közkönyvtárak hazai és nemzetközi kapcsolatai, az együttműködés lehetőségei – foglalmazták meg az első napi plenáris ülés témáját a rendezők. Ezt jártuk körül Papp Istvának, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgató-helyettesének kissé szokatlan, formabontó vezetésével, s ezt boncolgatták a korreferensek, dr. Csáky S. Piroska, az újvidéki egyetem tanára és Weinrauch Katalin, a beregszászi Városi Gyermekkönyvtár igazgatója, valamint a többi hozzászóló (köztük Baricziné Rózsa Mária, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium főtanácsosa).

A másnapi tanácskozáson más megközelítésben ugyan, a kérdés más vonatkozásait felmutatva, szintén ez volt a „leitmotiv”. Beke Kata az Illyés Közalapítvány kuratóriumának tagjaként az alapítvány működéséről beszélt, Csáky S. Piroska a vajdasági magyar könyv- és lapkiadás eredményeiről és gondjairól tartott igen érdekes előadást, Rónay Ferenc főszerkesztő pedig a médiumok kapcsolat-erősítő szerepéről mondta el a véleményét.

Az természetes, hogy a baráti beszélgetéseknek is az együttműködés volt az egyik fő témája. S úgy érzem, a közös gondolkodásnak az erkölcsi haszon mellett konkrét eredményei is lesznek.

Ami a szórakozást illeti, a látogatást a Nagykönyvtárban, a várban, a Vörös Toronyban az tette igazán élménnyé, hogy olyan emberek vezettek (Kiss Endre József könyvtáros-lelkipásztor és Dr. Dankó Katalin), akik nemcsak értik, de nagyon szeretik is, amiről beszélnek. S ezt – úgy hiszem – elmondhatjuk arról az ifjú hölgyről is, aki a Rákóczi pincében ismertetett meg a borok titkaival. (Honni soít qui mal y pense!)

A vártemplomi orgonahangverseny felért egy zenetörténeti barangolással. (Péczy István orgonált, és beszélt az előadott művekről.)

A vasárnap délelőtti kiránduláson pedig – Halász Magdi hivatásos idegenvezetőket megszégyenítő kalauzolásával – megismerkedhettünk „a természeti szépségekben, látnivalókban szinte páratlanul gazdag zempléni tájjal”.

Hogy mit jelentenek a határon túli magyar könyvtárostársadalom számára ezek a találkozások? Úgy jövünk ide – azok is, akik már voltak, s azok is, akik először jönnek –, mint egy nagy család tagjai. Összegyűlünk – a sárospataki kollégák szíves hívására –, mert jó együtt lenni, mert jó megbeszélni ügyes-bajos dolgainkat, gondjainkat-bajainkat, megosztani egymással bánatunkat és örömlenket. (Milyen kevés van!) Megtehetjük ezt, hiszen egy nyelvet beszélünk – átvitt értelemben is: a könyvtárosok szellemi lovagrendjének „titkos” nyelvét. Megértjük egymást – s ennél csodálatosabb dolog kevés van ezen a világon.

Köszönet az alkalomért!

A következőkben a tanácskozás néhány előadását közöljük.

M. Fülöp Géza
(Marosvásárhely)

A Szerb Matica Könyvtára

A Szerb Maticát, a tudományos, irodalmi és művészeti társaságot 1826-ban alapították Pesten. Vele egyidőben jött létre a könyvtára is. Alapítóinak: Jovan Hadzicnak (írói nevén Milos Sveticnek) és társainak alapcélja a szerb könyvek és a Letopis Matices srpske című folyóirat – amelyet előbb Serbska ljetopis, majd Serbske ljetopisi néven jelentettek meg – kiadásának megsegítése és terjesztése volt.

A Letopis, a mai napig is rendszeresen megjelenő szerb folyóirat, a többi ajándékba kapott kiadvánnyal együtt a leendő állomány magvát képezte.

A Szerb Matica Könyvtára a nagyközönség számára 1838. augusztus 26-án tárta ki kapuit. E dátum jelzi önálló működésének kezdetét is. A könyvtár a Tököly Intézetben (Tökölyanumban) kapott helyet, abban az intézményben, amelyet a Matica elnöke és védnöke, Sava Tekelija (Tököly-Popovics Sebő), a dúsgazdag aradi földesúr hozott létre a Pesten tanuló szerb ifjúság megsegítésére.

Az első általunk ismert ajándék-könyvcsomagot Atanasije Stojkovičtól kapta 1832-ben, és még ugyanebben az évben cserekapcsolatot létesített az Orosz Tudományos Akadémiával. A könyvtár állománya gyorsan gyarapodott. Az első igazán nagy magánkönyvtárak Platon Atanackovic, újvidéki pravoszláv püspök és Sava Tekelija révén kerültek birtokába. A Matica srpska könyvtára abban az időben a legnagyobb szerb könyvtár volt. A korabeli könyvajándékozók sorába tartoztak még: Vuk Karadžić, a szerb kultúra kiemelkedő alakja és jeles nyelvújító, II. Petar Petrović Njegoš montenegrói költőfejedelem, Teodor Pavlović, Jovan Subotić és mások.

1848-ban és 1849-ben a Matica és a könyvtára nem működött. A forradalom leverése után a szerbség művelődési és politikai központjává mindinkább Újvidék vált, 1864-ben a Matica is ide költözött, ahol munkáját, küldetését továbbra is sikerrel folytatta. A vázolt időszakban a könyvtár vásárlás, előfizetés és csere révén állandóan bővítette állományát. Rendszeresen megkapta a különböző külföldi tudományos akadémiák, egyetemek, irodalmi társaságok és folyóiratszerkesztőségek kiadványait. Ezek a publikációk többnyire szláv nyelvtérületről, de más európai országokból is érkeztek. Tekintélye elismerésképpen jelentős magán- és társasági könyvtárakat hagyományoztak az intézményre, így kerültek a Matica könyvtárába a híres Petőfi- és Arany-fordító Jovan Jovanović Zmaj, továbbá Doka Mijatović, Avram Dukić, Aleksandar Sandić, Pera Popadić könyvei, valamint az Egyesült Szerb Ifjúság, a Szerb Nemzeti Színház és más művelődési intézmények gyűjteményei.

A Matica srpska Könyvtárának munkájához és szellemi hatáskörének kiszélesítéséhez jelentősen hozzájárult Jovan Subotić (1817–1886), Jovan Dorđević (1826–1900) és Jovan Radonić (1873–1956).

Jovan Subotić író, a Letopis 1842–1847 közötti szerkesztője szakmailag elsőként szervezte meg a Szerb Matica könyvtárának a működését.

Jovan Dorđević, aki 1857 és 1859 között volt a Szerb Matica titkára, elsőként javasolt olyan átfogó intézkedéseket, amelyekkel nemzeti könyvtári státust biztosított volna az intézménynek. Síkraszállt azért, hogy minden szerb könyvet és időszaki kiadványt, illetve minden szláv nyelvű publikációt, továbbá valamennyi, a szerbséggel kapcsolatos sajtóterméket szerezzenek meg és vegyék nyilvántartásba.

Jovan Radonić történész 1899 és 1905 között volt a Matica könyvtárosa. Alapszabályba iktatta a tervszerű gyarapítás elveit, az állományvédelemről, a könyvtár használatáról szóló cikkeket, és meghatározta a katalogizálás szabályait.

A Matica mindkét világháború alatt zárva tartotta kapuit, s ennek köszönhetően állománya szerencsére csak kis mértékben károsodott.

A két világháború között a Szerb Matica könyvtára tovább folytatta közszolgálati és tudományos működését. A második világháború után, 1945 végén Budapestről ismét visszakerült Újvidékre Tököly Száva és a Tökölyanum könyvtára. Két évvel később az újvidéki Szerb Pravoszláv Nagygimnázium könyvtára kerül az állományába, majd még ugyanebben az évben Vasa Stajčić (1878–1947) irodalmárnak, politikusnak, a Matica titkárának s későbbi elnökének a könyvtára is az övé lesz.

1848-tól a Matica srpska Könyvtára szerbiai kötelezpéldányra jogosult. 1858-ig a könyvtár a Szerb Matica keretében működött, majd önállósult. 1965-től kö-

telespéldányt kapott az egész régi Jugoszlávia területéről, és egyike lett a 8 jugoszláv nemzeti könyvtárnak.

A könyvtárakról és a könyvtári tevékenységről szóló törvény értelmében 1976-tól Vajdaság központi könyvtáraként a tartomány könyvtári-tájékoztató rendszerének irányítója.

Az 1960-tól működő Újvidéki Egyetem egyetemi könyvtári funkcióit is ellátta. 1948-tól 1994-ig a tartomány minden könyvtárának központi intézménye volt, majd miután a népkönyvtárak feletti törzsszolgálati teendőket a Szerb Nemzeti Könyvtár átvette, jelenleg a kari könyvtárakban és a tudományos intézmények könyvtáraiban folyó szakmai tevékenységet egyezteti.

A Referenz Központ (Reference center) 1985-ben történt megalakítása után és működésének kezdetével bekapcsolódott a könyvtári és tudományos információk nemzetközi áramlatába.

A Matica srpska Könyvtára 850 ezer kötetet őriz raktáraiban, ebből több mint 200 ezer idegen nyelvű. A magyar könyvek száma meghaladja a 60 ezret!

Az időszaki kiadványok számadatai a következők: a 28 ezer címszó 200 ezer évfolyamot ölel föl, ebből a magyarországi periodikum-anyag 910 címszóból áll, megközelítőleg 6400 évfolyammal és 84.000 számmal, a jugoszlávai magyar folyóiratok és újságok 354 címszavának pedig 2200 évfolyama és 71 ezer száma sorakozik a polcokon.

A Különgyűjtemények Tára (a Szerb Matica Könyvtárában ide soroljuk a térképeket, plakátokat, a zenei részleg anyagát, az aprónyomtatványokat, stb.) 465 ezer könyvtári egységet számlál.

Az összállomány 2.700.000 könyvtári egységből áll.

Befejezésül a Matica srpska Könyvtárának Magyarországgal való kapcsolatairól szólnék röviden:

A magyarországi intézményekkel a Matica srpska Könyvtára évek hosszú során gyümölcsöző együttműködést folytat. Cserепartnereink: a budapesti Egyetemi Könyvtár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a József Attila Tudományegyetem és annak Szláv Tanszéke, a Kossuth Lajos Tudományegyetem, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, az Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, az Országos Műemléki Felügyelőség, a Magyarországi Szerbek Demokratikus Szövetsége és a budapesti Szerb Gimnázium. Évente 40 címszónyi periodika érkezik cserепartnereinktől, az 1990-től kapott magyar könyvek száma meghaladja az ezret. Viszonzásul a Matica Könyvtára megküldi cserébe a Jugoszláviában kiadott hungarikákat, illetve azokat a kiadványokat, amelyeket a partnerek igényelnek. A valamikor oly népszerű szakembercsere felújítására is nagy igény mutatkozik.

Heinermann Péter

A határon túli könyv- és lapkiadás, a könyvtárak segítése

VAJDASÁG – Jugoszlávia

*„Ah ne mondjátok, hogy a Könyv nem kell,
hogy a könyvnél több az élet s az Ember,
mert a Könyv is élet, s él, mint az ember –
így él emberben Könyv, s a Könyvben az
Ember.”*

(Babits: Rítmus a Könyvről)

Több ízben idéztem Keresztúry Dezsőnek egyik mondatát, amely így hangzik: „minden műveltség olyan, amilyen a könyvkiadás és minden könyvkiadás olyan, amilyen az a műveltség, amely létrehozza.” Az utóbbi évek könyvkiadására nehezen vonatkoztatható ez a gondolat, mert amikor már nem a szellemi erők hiánya, hanem a politika és a gazdasági viszonyok útvesztője a fő ható tényező, amely befolyásolja a könyvkiadást, a könyvterjesztést, akkor már nem csupán a műveltség prizmáján keresztül kell szemlélni a valóságunkat.

Mondandómat a vajdasági magyar nyelvű könyv- és lapkiadásról egy rövid történeti összefoglalóval szeretném bevezetni, hogy a napi problémák érthetőbbek, világosabbak legyenek.

Vajdasági magyar irodalomról, könyvkiadásról 1918-tól szoktunk beszélni. Ezt a korszakot 1941 zárja. A második világháború utáni időszakot több tényező befolyásolta, s ezeknek alapján szakaszokra tagolhatjuk a vajdasági magyar könyvkiadást:

1. 1945–1950. A régi kultúrélet folytonossága megszakad – újat kellett teremteni. Elsősorban a sajtó megindítása volt fontos kultúrtevékenység. (Ekkor indult meg a Szabad Vajdaság – ma Magyar Szó, a Pionír újság, Ifjúság szava, 7-Nap, stb.) A könyvek közül elsőnek a Népnaptár (1945) látott napvilágot, majd 1946-tól jellemző a sorozatok beindítása (Élet és Tudomány, Korunk Kérdései, Színpadunk, stb.) Könyvek jelentek meg a Híd kiadásában, a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség kiadásában, s megkezdte működését a Testvériség–Egység Könyvkiadó vállalat.
2. 1951–1954. Az irodalom kibontakozásának korszaka.
3. 1954–1956. A megtorpanás évei. Mindenés kiadás (Magyar Szó, Minerva, Progresz) – tankönyvek is.
4. 1957–1988. A fellendülés, tartalmi, és műfaji változatosság időszaka. (A Fórum, majd a Tankönyvkiadó megalapítása, részben szakosított könyvkiadás. Mellettük más kiadók is léteztek, de a legnagyobb szerepe az irodalom népszerűsítésében, a vajdasági magyar írók könyvének megjelentetésében kétségkívül a Fórumnak volt).

5. 1989-től a kiadványok száma csökken, megnövekedett viszont a könyvkiadók száma. Több magánkiadó jelenik meg, ami nem volt jellemző az előbbi időszakra, különösen elképzeltetlen volt az államosítás korában.

Ahhoz, hogy bárhol létrejöjjön könyvkiadás, bizonyos feltételek szükségesek. Igény: vásárlói és olvasói igény. Ezekre a tényezőkre hat az ízlés (tudjuk, az ízlés részben a kínálattól függ, de ugyanakkor hat is a kiadókra, mert a kiadó el is szeretné adni a kiadványait, nem csupán a megjelentetés a célja, habár alkalmazkodik kiadványaival a befogadó ízléséhez). Nem mellékes az sem: van-e olvasója egy-egy kiadványnak. Ehhez kapcsolódhat az olvasóvá nevelés bonyolult feladatköre is.

A könyvkiadás megvalósításának másik vonulata a szellemi erők létezése vagy nemléte. Pontosabban: vannak-e íróink, kiadóink, terjesztőink. S vannak-e „befogadók”?

Vajdasági viszonylatban elmondhatjuk, hogy létezik vajdasági irodalom, és a szépirodalom képviselői mellett szakírókkal is találkozhatunk, akik kutatnak és publikálnak. A könyvkiadásra jellemző tehát, hogy a szépirodalom mellett tudományos művek is napvilágot látnak. (Az FFKK kiadványa is bizonyítja ezt, s habár hiányos az arcképcsarnok, mégis 160 alkotó arcképét mutatja be, s most készül a folytatása, újabb 160 alkotó portréját mutatva be. A szerkesztők mintegy 420 alkotót tartanak nyilván 1918-tól napjainkig. Nem csupán szépírók kerültek be a gyűjteménybe, hanem olyan tudósok, kutatók, művészek is, akiknek legalább egy kötete napvilágot látott.)

A tervezett, rendszeres, folyamatos könyvkiadást a kiadók biztosítják. 1989-től időszerű lett a gazdasági életben a magánosítás, s az állami könyvkiadók mellett mind több kis vállalkozó jelent meg – csupán számítógéppel és kisebb nyomdagéppel felszerelve – s könyvkiadóként tevékenykedett (Magyarországon rendszerváltásnak nevezik ezt a korszakot, mi más jellemzőt szoktunk emlegetni...). Felteheti valaki a kérdést: jó-e vagy rossz, hogy több kiadó működik aránylag kis földrajzi és nyelvterületen? A válasz nem egyszerű. *Szerzőként* azt mondhatnám: jó, hiszen nagyobb eséllyel vehet részt a szerző a határontúli könyvkiadás támogatására kiírt pályázaton, nagyobb az esélye, hogy kiadják a művét. (Nekem első nekifutásra három kéziratomat utasították vissza – mindhárom bibliográfia volt. Később három évben egymás után mindig másik kiadónál pályáztam – eredményesen. Igaz, ezek más jellegű kéziratok voltak: népmesegyűjtemény, művelődéstörténeti tanulmányok és most kiadói szakbibliográfiával vagyok érdekelt a pályázat kimenetelében). Talán *vásárlóként* is örülnék a ténynek, hogy nagyobb a kínálat, a választási lehetőség. Csak... Nehéz tájékozódni a magánkiadványokról, nincs megszerveve a terjesztés, a beszerzés. S talán nem szabad elhallgatni a minőségi eltérést sem a magánkiadványok és a jól felszerelt, nyomdai szakembereket foglalkoztató, már-már könyvművészeti remekeket produkáló, régebbi hagyományokkal rendelkező valamikori állami kiadók között. (Ez nem jelenti azt, hogy a magánkiadványok között nincsenek szép kiadványok. Vannak, csak sajnos sokkal több a színvonalon aluli, amatőr munka. Ezt egyes kiadók anyagmegtakarítással, takarékoskodással magyarázzák, s nem a könyvkészítéshez értő szakemberek hiányával.) *Nevelőként* a minőségit, a szépet, a jót keressük a könyvekben, ezért természetesen azt mondhatom: jó a több kiadó, ha az elvárásoknak

eleget tudnak tenni. Ha együttműködve, tervszerűen, piackutatás alapján, szép kivitelben, elfogadható áron kínálják a szép és jó könyveket, s ha megszervezik a tájékoztatást, a terjesztő hálózatot. Vajdaságban nincsenek olyan könyvesboltok, ahol minden magyar könyv kapható lenne. (Valamikor a könyvkiadó könyvesboltjai vállalták ezt. Ma már minden kapható ezekben a valamikori könyvesboltokban a képeslapoktól a Barbie babáig, csak a könyv kevés, s az elárúsító olykor nem is tudja, hogy a keresett mű megjelent, és honnan lehet igényelni. Arról most nem óhajtok beszélni, hogy a régi szép időkben magyarországi könyveket is lehetett venni ezeken a boltokban.)

A könyvek népszerűsítése eseti. Olykor a Magyar Szó c. napilap közöl róluk rövid ismertetést, de ritkán közlik a beszerzés módját. Az újvidéki tv magyar adásaiban is elhangzik néha egy-egy könyvismertető. A folyamatos tájékoztatás tehát nem teljes, nem rendszeres. A retrospektív tájékoztatást kiadványainkról a megjelentetett bibliográfiák biztosítják. (Ezek között vannak összefoglaló bibliográfiák, amelyek a teljes jugoszláviai magyar könyvtermést tárják fel, vannak közöttük szakbibliográfiák – főként irodalmi, személyi, kiadói, stb.)

Könyvkiadással az alábbi típusú intézmények foglalkoznak:

- állami kiadó (Újvidék: Fórum),
- egyházi (Újvidék: Agapé),
- részben egyházi, de szolgáltatást is nyújtó (Tótfalu: Logos),
- testületek, egyesületek (Szabadka: Életjel, Szabadegyetem; Zenta: Dudás Gyula Múzeum és levélbarátok Köre),
- társaságok (Újvidék: JMMT),
- oktatási intézetek (Újvidék: Magyar Tanszék; Szabadka: Építésmérnöki Kar, Ivo Lola iskola),
- művelődési intézetek (Zenta: Thurzó Lajos Közművelődési Központ; Kanizsa: Cnesa),
- helyi önkormányzatok (Ürményháza, Muzsla),
- vállalatok (Szabadka: Suboticatrans, Grafoprodukt),
- újságok, lapok (Suboticke novine, Jó Pajtás, Magyar Szó, Családi Kör),
- magánkiadók (Becse: Rubicon),
- a szerző (Újvidék, Szabadka, Magyar Csernye).

A tankönyveket az újvidéki Tankönyvkiadó Intézet, újabban pedig a belgrádi Tankönyvkiadó Intézet jelenteti meg. (Itt jelennek meg a magyar nyelvű kiadványok is, követve az egységes tantervet.)

Több kiadó gyakran készít közös kiadványt is. Csak néhányat említek: a Fórum a Magyar Tanszékkel, az Agapéval, a JMMT-vel, sőt a budapesti MTA-val is (Hadrovics: Magyar–szerb, Szerb–magyar szótára), a tótfalusi Logos a JMMT-vel, az Agapéval, a Cnesával, stb.

A kiadók városok szerinti megoszlása: Újvidék és Szabadka 11-11 különböző kiadó megjelölésével, Zenta 2, Becse 2, Kanizsa, Kisorosz, Muzsla, Topolya, Tótfalu, Ürményháza, Zombor egy-egy kiadóval volt jelen művelődési életünkben az elmúlt öt évben.

A kiadványok műfaji megoszlása változatos. Irodalmi művek jelennek meg minden műfajból, különböző korosztályok számára. Magyar irodalom, vajdasági magyar irodalom, jugoszláv irodalom, világirodalom a felnőtt olvasók számára és

a gyermekek számára is. Találunk közöttük szép számmal verseskötetet, prózai műveket, elvéve drámai szövegeket és szép számban tanulmányokat, kritikákat.

Néhány éve a kutatást elősegítő tájékoztató segédleteket, bibliográfiákat is adnak ki. A szépirodalom mellett a művelődéstörténet, néprajz, népköltészet, művészportrék, kiállítási katalógusok, a történelem, a nyelvészet és a társadalomtudomány is képviselve van. Meg kell jegyezni, hogy az előbbi korszakokhoz képest jóval kevesebb a politikai kiadványok száma, ugyanakkor látványosan megnőtt az egyházi, vallásos jellegű művek mennyisége.

A vajdasági magyar könyvek példányszáma 400–2000 példány között van. A verses- és a tanulmánykötetek jelennek meg a legkisebb, míg a gyermek- és ifjúsági irodalom, a néhány művelődéstörténeti összefoglaló viszonylag nagy példányszámban. Aránylag ritkán fordul elő, hogy több kiadást is megérjen egy könyv. Ha kifogy a raktárból, alig van lehetőség új kiadásra. Vannak kivételek, de kevés. Az utóbbi időben a JMMT kiadványai érték meg az utánnomást, talán azért, mert óvatosságból kevesebb példányt terveztek, mint ahogy azt a vásárlók igényelték. Ribár Béla, Szloboda János vagy Németh István az újra kiadott könyvek szerzői – hogy csak néhányat említek meg.

A könyvek külső megformálása kiadónként változik. Van közöttük gyenge minőségű, de van közöttük díjazott könyv is. A Fórum könyvkiadó szakembereket, művészeket alkalmaz évek óta, akik gondoskodnak kiadványaik technikai kivitelezéséről, művészi megformálásáról. Ezeknek a könyveknek van stílusa, felismerhetők más könyvek között. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy más kiadók nem készítenek szép könyveket. Az Agapé könyvkiadó külföldi együttműködéssel jelentette meg A biblia kézikönyvét, amely méltán felveszi a versenyt

a legszebb könyvekkel. Került ki a sajtó alól más szép Agapé kiadvány is, s talá-
lunk szép könyvet a Cnesa műhelyében vagy az Életjel gondozásában megjelent
könyvek között is.

Vajdaságban a könyvek általában alapítványok vagy a Művelődési Miniszté-
rium támogatásával jelennek meg. A különböző kiadókhöz benyújtott kéziratok
száma évente 90–100 között mozog. Ebből 1990-ben 91, 1991-ben 89, 1992-ben
84, 1993-ban 88, 1994-ben 92, 1995-ben 100, 1996-ban 59, 1997-ben 86, 1998-ban
ezidáig 33 jelent meg (ezek a számok nem egészen tükrözik a valóságot, mivel a
tankönyvekkel nem ugyanazoknál az alapítványoknál pályáznak a szerzők, mint
a többi kiadvánnyal).

És mi lesz a többi kézirat sorsa? Vár. Vagy, ha ügyes a kiadó, támogatókat,
előfizetőket toboroz, és valahogyan csak napvilágot látnak azok is. (Említettem
már a sajtó esetemet. Volt rá példa, hogy a szerző védnökök támogatásával, sajtó
kiadásában jelentette meg könyvét.)

Hogyan valósul meg ebből a mennyiségből a könyvtárak segítése? A Művelő-
dési Minisztérium ajándékoz ugyan bizonyos számú könyvet a könyvtáraknak,
csak nem mindig magyar nyelvűt. Beszédes adatokat találtam a kanizsai könyvtár
évi jelentésében. (Kanizsa lakosainak 90%-a magyar!) Az állományukban levő
mintegy 33.000 kötetből 21.000 magyar és 12.000 szláv nyelvű. 1996-ban az évi
gyarapodás magyar nyelven 1224 cím volt. Látszólag impozáns szám. Ám ebből
csupán 6 vásárolt, 1218 pedig ajándékozott, pontosabban hagyaték volt. Ugyan-
akkor a szerb nyelvű anyag 550 címszóval lett gazdagabb (ebből 8 vásárolt, 442
a Minisztérium ajándéka).

A kiadók közül csak a Fórum adataival rendelkezem. Ők 27 községi könyv-
tárba 135 példányban juttatják el főleg szépirodalmi jellegű kiadványaikat. (Eb-
ből a 27 községi könyvtár a fiókkönyvtárak állományát gyarapítja.) Kötelesepél-
dányt minden kiadó küld a Szerb Matica könyvtárának, de ebből nem a nép-
könyvtárak állományát gyarapítják, hanem a központi könyvtár muzeálisan őriz
egy-egy példányt, s ennek alapján készül Vajdaság bibliográfiája. A többi pél-
dányt továbbítja (illetve elraktározza) a többi nemzeti könyvtár részére.

A könyvek mellett a legfontosabb könyvtári anyagot az időszaki kiadványok
képezik. Vajdaságban 1945-től napjainkig számos rövidebb és hosszabb életű
periodikum jelenik meg. Egyetlen napilapunk, a Magyar Szó 1945 óta kerül az
olvasó asztalára. (Első száma 1944. december 24-én jelent meg Szabad Vajdaság
címen, majd 1945. szeptember 27-től Magyar Szóra változtatták a címét, s azóta
is így jelenik meg.)

A napilap mellett számos hetilap, folyóirat és évkönyv is napvilágot lát. He-
tilapok: 7 Nap, Szabad Hétnap, Családi Kör, Vajdasági Hírnök, Hírlap, Jó Pajtás,
Képes Ifjúság, Mézeskalács, Recefice, stb. A folyóiratok között van irodalmi
(Híd, Üzenet, Symposion, Orbis, stb.), társadalomtudományokkal foglalkozó
(Létünk), egyéb szakfolyóirat (Hungarológiai Közlemények, Új Kép, stb.) és hit-
buzgalmi lap (Hitélet, Örömhír, Útitárs, Temerini hírnök, Református élet, stb.).
Számos naptár is megjelenik, mint például: A Magyar Szó népnaptára (1945 óta
rendszeresen megjelenik), mellette ismert még a Katolikus Kincses Kalendárium,
a Református évkönyv, 1998 óta a Vajdasági Magyar Kalendárium, stb. Az
évkönyvek közül kiemelhetjük azokat, amelyeknek tartalma az irodalmi és mű-
velődési élet megismerése szempontjából jelentős. Ilyen a Magyar Tanszék Ta-

nulmányok címen megjelenő kötete (1969-től) vagy a szabadkai Életjel. Ha az időszaki kiadványokat kiadók alapján vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy találkozunk testületi kiadványokkal, helyi önkormányzatok, politikai pártok, iskolák, hitközségek kiadványaival.

Könyvtáraink, sajnos, nem tudnak minden keresett újságra, hetilapra, folyóiratra előfizetni, a szerkesztőségek viszont, mivel nagyrészt az eladott példányokból élnek, ritkán küldenek tiszteletpéldányt még a nagyobb könyvtáraknak is. (Az újvidéki Magyar Tanszék könyvtára sem kap minden szerkesztőségtől ingyenes példányt, pedig újságírói részképzést is vállalt az elmúlt iskolaévtől. Teljes állománnyal csupán a Matica srpska könyvtára rendelkezik, mivel kötelezpéldányra jogosult országos szinten, ám ők is rendszertelenül kapják ezeket. Példa erre a mostani kutatásom. A Matica adatbázisában 1995-től 36 magyar nyelvű időszaki kiadvány adatát találtam, amelyek között kétnyelvű kiadványok is szerepelnek. Ezt a jegyzéket ezideig 4 címszóval bővítettük ki.) Talán az alapítványok segíthetnének a helyzet megváltoztatásában.

Rövid összefoglalómban megkíséreltem vázolni a vajdasági magyar könyvkiadás jelenlegi helyzetét, főbb jellemzőit. A határontúli régiókban bizonyára vannak hasonlóságok is, de vannak különbségek is. Az igény azt hiszem azonos. Azért kell egymást meghallgatni, hogy megismerjük mások tapasztalatát, hogy tanuljunk egymástól...

Csáky S. Piroska

Felhívás a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár volt dolgozói számára!

A győri *Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár* jogelődje, a Városi Közkönyvtár alapításának 100. évfordulóján **1998. októberében** ünnepségsorozatot rendez. A rendezvények sorában fontos szerepet szánunk annak a találkozóznak, amelyet azokkal a munkatársakkal tervezünk, akik valaha a könyvtárban dolgoztak.

A találkozó sikeres lebonyolításához szükséges, hogy az érintett kollégák jelentkezzenek, és közöljék a lakcímüket annak érdekében, hogy a további részletekről tájékoztatást tudjunk adni.

Kérjük és várjuk a jelentkezésüket!

Címünk: Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, 9002 Győr, Pf. 120. vagy 9021 Győr, Baross G. u. 4.

Telefon: 328-022; **Fax:** 311-253

Szervező: Róka Lászlóné

Pályázati eredményhirdetés

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium Kulturális Örökség Főosztálya ez év februárjában pályázatot írt ki az országos könyvtári, múzeumi, levéltári és közművelődési információs hálózat fejlesztésére az önálló vagy együttműködő közgyűjtemények és közművelődési intézmények (országos és megyei közgyűjtemények és közművelődési intézmények, országos szakkönyvtárak, egyetemi könyvtárak) számára.

A pályázatra 167 intézmény jelentkezett. A pályázók közül 43 a kiírásban meghatározott intézményi körnek szakmai nem felelt meg.

A pályázatokat elbíráló szakmai bizottság tagjai: dr. Bíró Katalin (Magyar Nemzeti Múzeum), Breinich Gábor (Budapest Főváros Levéltára), Drótos László (Miskolci Egyetem Központi Könyvtára), Fésű József György (MKM Közművelődési Főosztály), Huszár Ernőné dr. (Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma), dr. Kokas Károly (JATE Központi Könyvtára), Reisz T. Csaba (Magyar Országos Levéltár), Suhajda Attila (informatikai szakértő), dr. Tószegi Zsuzsanna (Neumann János Kht.), Vajda Erik (MKE), Zalainé dr. Kovács Éva (Informatikai és Könyvtári Szövetség).

A szakmai bizottság bírálata alapján – a KKDSZ-szel történt egyeztetés után – a Kulturális Örökség Főosztály főosztályvezetőjének javaslatára a kulturális helyettes államtitkár az alábbi döntést hozta:

<i>Név</i>	<i>Támogatás (ezer Ft)</i>
Alapítvány a Bács-Kiskun Megyei Könyvtár Építésére	4000
Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtár	2000
Balassi Bálint Könyvtár	2000
Baranya Megyei Levéltár	2000
Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága (Janus Pannonius Múzeum)	2200
Békés Megye Képviselő-testülete Megyei Könyvtára	6000
Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár	4000
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság (Herman Ottó Múzeum)	2500
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet	2000
Bródy Sándor Könyvtár	2000
Budapest Főváros Levéltára	3500
Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtár	6000
Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtár és Tájékoztatási Központ	4000
Budapesti Művelődési Központ	3000
Budapesti Történeti Múzeum	7000
Csongrád Megyei Levéltár	2000
Deák Ferenc Megyei Könyvtár	7000
ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár	2000
Eötvös Károly Megyei Könyvtár	2000
Fejér Megyei Levéltár	2000
Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága	2500
Fejér Megyei Művelődési Központ	2000
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	13000
Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára	2000
Hadtörténeti Intézet és Múzeum	4000
Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár	4000
Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Déri Múzeum	3000
Heves Megyei Levéltár	2000

Heves Megyei Múzeumi Szervezet	2000
Illyés Gyula Megyei Könyvtár	2000
Iparművészeti Múzeum	3000
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár	1200
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága	4000
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Verseyhy Ferenc Könyvtár	6000
József Attila Megyei Könyvtár	4000
József Attila Tudományegyetem (Magyar Elektronikus Könyvtárral közösen)	11000
Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár	4500
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár	10000
KLTE Egyetemi és Nemzeti Könyvtár	7500
Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára	1200
Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Könyvtára	3000
Magyar Fotográfiai Múzeum (Alapítvány)	1900
Magyar Irodalom Háza	2500
Magyar Képzőművészeti Főiskola	2000
Magyar Mezőgazdasági Múzeum	3000
Magyar Művelődési Intézet	7000
Magyar Nemzeti Galéria	3000
Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület (MOKKA)	8000
Magyar Országos Levéltár	8600
Magyar Természettudományi Múzeum	6000
Megyei és Városi Könyvtár (Kaposvár)	5000
Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (Szombathely)	2000
Miskolci Egyetem Központi Könyvtára	3500
Móra Ferenc Múzeum	3000
Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár	2000
Néprajzi Múzeum (MAMA programmal közösen)	10000
Neumann János Kulturális Szolgáltató Közhasznú Társaság	15000
Nógrád Megyei Levéltár	2000
Országos Idegennyelvű Könyvtár	2000
Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár	6500
Országos Széchényi Könyvtár és KMK	25000
Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága	4000
II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár	1000
Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága -Rippl Rónai Múzeum	5000
Somogyi-könyvtár	3000
Soproni Egyetem Központi Könyvtára	3000
Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Szentendre)	4000
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára	2000
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága	3000
Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára	600
Vas Megyei Levéltár	2500
Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága	1500
Veszprém Megyei Levéltár	600
Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság	3000
Veszprémi Egyetem Központi Könyvtára	2500
Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár	4000

Amerikából jöttem, mesterségem címere...

1992 óta négy magyar könyvtárosnak volt lehetősége a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban (Library of Congress) három hónapos látogatást tenni a Soros Alapítvány segítségével: Varga Gábornénak (ELTE Kari Olvasó – 1992), Deák Nórának (jelenleg ELTE Angol-Amerikai Intézet Könyvtára, 1993-ban KLTE Egyetemi Könyvtár), Komlódi Anitának (1994-ben KLTE végzős informatikus-könyvtár szakos, jelenleg PhD kurzust végez könyvtár szakon a Maryland Állami Egyetemen), valamint Krasznai Mártának – Országos Idegennyelvű Könyvtár – 1996). Ebben a cikkben ezeknek az utaknak a gazdag élményeit szeretnénk röviden összefoglalni, és egyben felhívni a figyelmet a programra, amely a Soros Alapítvány szervezésében ismét meghirdetésre került az 1998. évre. Mindnyájan nagyon hasznosnak és érdekesnek tartottuk a látogatást, amely segítette munkánkat és pályafutásunkat.

A Library of Congress – Soros Alapítvány Visiting Fellows Program 1992-ben indult, és eredetileg hároméves időtartamra tervezték. A program alapjául a Library of Congress Intern Program szolgált. (Az LC Intern Programok néhány hetes tanfolyamok vagy több hónapos, esetleg éves könyvtári elméleti és gyakorlati munkára adtak lehetőséget amerikai és külföldi ösztöndíjasoknak egyaránt.)

A közép- és kelet-európai országok Soros Alapítvány irodái segítségével hirdették meg ezt a programot. A jelentkezők közül szakmai bizottságok válogattak, majd az összes pályázó közül a Kongresszusi Könyvtár Válogató Bizottsága (Library of Congress Selection Team) választotta ki a végső résztvevőket. Magyarországot az öt évből négyben képviselte egy-egy magyar könyvtáros. Az első csoport 14 tagja 14 különböző jellegű könyvtárat képviselt (nemzeti könyvtár, egyetemi könyvtár és kisebb szakkönyvtár), végzettségük, szakmai múltjuk, érdeklődésük is különböző volt. A program második évében összesen 9 közép- és kelet-európai ország és volt szovjet tagállam (Észtország, Lettország, Litvánia, Macedónia, Magyarország, Moldova, Oroszország, Románia, Szlovénia) képviselésében 12 könyvtárosból állt a csoport. Az előző csoporttól eltérően ez egységesebb képet mutatott mind a végzettséget, mind a könyvtártípust, mind az életkort illetően. A többség könyvtárban dolgozott már jó ideje, középkarrierjének derekán, de egy kivételtől eltekintve mindenki bölcsész-diplomával rendelkezett, és nem végzett könyvtár szakot. Sokan jöttek egyetemi könyvtárból, mely egyben nemzeti funkciót is betölt az egyes országokban (Észtország, Magyarország, Macedónia, Szlovénia) vagy a nemzeti könyvtárból, mint az egyik észt és moldáv kollégánál, illetve egy-egy fő akadémiai, megyei és szakkönyvtárból. A munkakörök ugyan eltérőek voltak, de senki sem dolgozott vezető beosztásban. A harmadik évben 12 könyvtáros volt ismét a csoportban 11 országból Szlovéniától Kirgizíáig. Egyetemi, nemzeti, akadémiai és közművelődési könyvtárból, valamint könyvtártanszékről érkeztek a résztvevők. Az előző évhez hasonlóan karrierjük elején vagy közepén járó könyvtárosokat választottak ki a programra.

A három hónapos képzés első öt hete bevezetést nyújtott a Kongresszusi Könyvtár szervezeti felépítésébe, és funkcióit is részletesen elemezték a könyvtár vezető munkatársai. A délelőtti előadásokat az egyes osztályok meglátogatása, könyvtár-túrák vagy más könyvtárak megtekintése követte délutánonként. Nagyon érdekes volt a Kongresszusi Tájékoztató Szolgálatban (Congressional Research Service) eltöltött idő. Itt előadásokat hallottunk a CRS és az Egyesült Államok Kongresszusának a kapcsolatáról, megtudhattuk, hogy milyen bibliográfiai adatbázisokat készítenek és használnak, milyen publikációs tevékenységet folytatnak, hogyan szolgálják a Kongresszust és a képviselőket. Ugyancsak érdekes és hasznos program volt a Szerzői Jogi Irodában (Copyright Office) tett látogatás, ahol a szerzői jogokkal és a copyright történetével kapcsolatban kaptunk kimerítő információkat. Izgalmas volt megismerkedni az ún. American Memory Projecttel, amely ritka és értékes könyvtári gyűjtemények digitalizálását tűzte ki célul; megismerkedni az Amerikai Néprajzi Központ (American Folklife Center) programjaival és kiadványaival. Ugyancsak az első hónapban egy-egy napon az LC-n kívüli más könyvtárakat, gyűjteményeket is megtekinthettünk Washingtonban vagy a környéken (National Agricultural Library, National Library of Medicine, Folger Shakespeare Library). Nagyra értékeltük a szervezők rugalmasságát abban, hogy minden évben az előző csoport észrevételeinek megfelelően átalakították az orientáció felépítését. Az előadások közül különös érdeklődés kísérte azt, amely az amerikai könyvtárosok szakmai megítélésének és elismerésének kérdéseit, etikai problémáit taglalta. Ugyancsak érdeklődést keltett az információ fontosságát és az ahhoz való hozzáférést hangsúlyozó elvi és gyakorlati könyvtárpolitikát ismertető előadás, valamint az, amely az erőforrások megosztását és az együttműködést szorgalmazta, és azt gyakorlati példákon is bemutatta. Úgy érezzük – a napi pénzügyi nehézségeken túl – elsősorban ezek azok a területek és témakörök, melyek itt Magyarországon (és persze a többi kelet-európai országban is) a szakma nagyobb figyelmére kellene, hogy számítsanak.

A program második felében egyéni gyakorlati képzésre került sor. A beadott pályázatban megjelölt 3 érdeklődési terület és a Kongresszusi Könyvtár adottságai (betanításra vállalkozó osztály, annak kapacitása, aktuális leterheltsége vagy fogadókészsége, korábbi tapasztalatai) határozták meg, hogy melyik résztvevő hová kerül és milyen munkát végez – elvileg 7 héten át, gyakorlatilag azonban kb. 4 hétre szűkült ez az idő. Minket magyarokat mindhárom esetben tájékoztató könyvtárosnak osztottak be a Központi Olvasóterem Humán- és Társadalomtudományok Osztályára (Main Reading Room Humanities and Social Sciences Division), valamint egy esetben részben az Európai Osztályra (European Division). Az első napok olvasással, tanulással teltek, át kellett nézni azokat a belső információs anyagokat, munkaköri leírásokat, melyeket minden kezdő kolléga megkap. Megismerkedtünk ennek a részlegnek a szervezeti felépítésével, a különböző munkacsoportokkal, részt vettünk számítógépes tanfolyamokon, ahol elsajátítottuk az LC információs rendszerének használatához szükséges tudnivalókat. Mint referenz könyvtárosok szolgálatot teljesítettünk a Központi Olvasóterem (Main Reading Room) ügyeleti pontjain, s egyben betekintést nyertünk a szabadpolcos kézikönyvtári állományba. Természetesen nem volt mód a rövid négy hét alatt a Központi Olvasóterem referenz gyűjteményének mind a 70 ezer kötetét megis-

merni, de az olvasószolgálatban sikerült a kérdésekre válaszolni, s megismerni az ott dolgozók szakmai problémáit, a csoport munkáját.

Nagyon hasznosnak bizonyult a csoportos látogatás az Illinois-i Állami Egyetemen működő Mortenson Központba (University of Illinois Mortenson Center), illetve az ottani egyetemi könyvtárba, melyek amerikai viszonylatban közismertek közép- és kelet-európai, valamint szláv érdekeltségükről és kiterjedt kapcsolataikról. A program során egynapos kirándulás erejéig Chicago nevezetességei mellett olyan intézményekben is látogatást tettünk, mint az Amerikai Könyvtáros Egyesület (American Library Association) központja, vagy a Tudományos Könyvtárak Központja (Center of Research Libraries) és a Chicago-i Városi Könyvtár (Chicago Public Library). Talán ennél is fontosabb és gyümölcsözőbb volt az OCLC-nél eltöltött nem egészen kétnapos program az Ohio állambeli Dublinban, hiszen végigkövethettük az ott végzett összes munkafolyamatot, és kapcsolatot létesíthettünk az ottani munkatársakkal, akik azóta is folyamatosan tájékoztatnak az OCLC újdonságairól a kiküldött Newsletter-en keresztül.

1995-re a program némileg átalakult. A látogatás időpontja őszi (szeptember–december) átkerült tavaszra (március–május), és a programban nagyobb hangsúlyt kap az Internet. Az ott töltött idő szerkezete is módosult: az első öt hét bevezetés után az ösztöndíjasok különböző könyvtárakban folytatták a programot Washingtonban és a környéken, otthoni könyvtáruknak megfelelő könyvtártípusban. A résztvevő könyvtárak között továbbra is egyetemi, nemzeti, szak- és közművelődési könyvtárakat találunk.

A mérhetetlen szakmai ismeretanyag, a megszerzett tudáson és az átélt rengeteg élményen túl rendkívül hasznos volt a továbbképzés a kollégákkal kötött ismeretségek, barátságok tekintetében is. Remélhetőleg mind a közép- és kelet-európai, mind az amerikai kollégákkal sikerült olyan kapcsolatot kialakítani, mely a jövőben tovább él, és egy nagy hálózat-rendszer részeként együtt tudunk működni és szükség esetén segítséget tudunk nyújtani egymásnak. Ezt természetesen a távolabbi jövő fogja eldönteni, de a hazaérkezésünk óta eltelt idő alatt már számtalan kollégával állunk állandó kapcsolatban. Nemrégiben került sor Budapesten egy workshopra, amelynek elsődleges célja a könyvtárosok felkészítése volt továbbképzések szervezésére, illetve megtartására. Emellett szóba került a jövőbeli programok pénzügyi és ötletbeli előkészítése, valamint tapasztalat- és információcseré az egyes országok könyvtáraiban bekövetkezett változásokról és lehetőségekről.

A program az 1992–1994. évi magyar ösztöndíjasok pályafutásában pozitív változásokat hozott. A három ösztöndíjas közül ketten előreléptek a pályafutásukban, a harmadik ösztöndíjas pedig az Egyesült Államokban folytatja doktori tanulmányait. A résztvevők rengeteg kiadvánnyal, prospektussal, tájékoztatóval tértek haza, melyeket az OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában szándékoznak elhelyezni és a nyilvánosság számára ilyen módon hozzáférhetővé tenni. Szívesen vállalkozunk továbbá kötetlen formában személyesen is megosztani élményeiket az érdeklődőkkel, jövőbeli pályázókkal.

Deák Nóra–Komlódi Anita–Varga Gáborné

Adalékok a Zárolt Kiadványok Tára kialakulásának történetéhez az Országos Széchényi Könyvtár irattárának tükrében

Az 1804 óta kötelespéldány joggal rendelkező nemzeti könyvtárban mindig voltak olyan kiadványok, amelyekhez csak több-kevesebb megkötöttséggel juthatott hozzá az olvasó. Hogy a már megjelent és a nyomdák által kötelespéldányként beszolgáltatott kiadványok mikor kerültek tilalmi listára, ezt a mindenkori hatóságok szabályozták különböző állampolitikai érdekektől befolyásolva.

Magyarországon 1945 után az utólagos cenzúra – a pápai egyház „Index librorum prohibitorum”-ához hasonló – hatóságilag tiltott könyvekben teljesedett ki. Ez utóbbi létrejöttében fontos történelmi tényező volt a második világháború befejezése, és annak egyik záróakkordjaként az Ideiglenes Nemzeti Kormány által hozott 530/1945. M.E. sz. rendelet a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről. A rendelet végrehajtása nyomán az Országos Széchényi Könyvtárban létrejött egy olyan állományrész, melyet a törzsanyagtól el kellett különíteni és használatát szigorú korlátozások alá vetni.

Tíz éve, 1988. július 6-án Juhász Gyula, az Országos Széchényi Könyvtár akkori főigazgatója, saját hatáskörével élve, döntött a zártság feloldásáról, a dokumentumok mindenki számára hozzáférhetővé tételéről. A Zárolt Kiadványok Tárából Kortörténeti Különgyűjtemény lett. Ezt az eseményt a szakmai sajtó és a napilapok élénk érdeklődése követte. Jónéhány cikk és interjú jelent meg e témában többnyire az esemény jelentőségével foglalkozva, kevésbé említve a történelmi hátteret mely a Zárolt Kiadványok Tárának kialakulásához vezetett. A történelmi események többnyire személyes élmények, visszaemlékezések alapján elevenítődtek fel, így néhány dátum pontatlanul rögzült a köztudatban. A téma iránti kezdeti lelkesedést teljes közönyt váltotta fel, anélkül, hogy az Országos Széchényi Könyvtár Zárolt Kiadványok Tára kialakulásának eseményei felszínre kerültek volna. Pedig jónéhány neves könyvtáros – elsősorban a könyvtár főigazgatói – nemegyszer a hatalommal dacoltak, hogy hivatásukhoz méltóan az utókor számára őrizzék és védjék meg a dokumentumokat a pusztulástól.

A háborús sérülésekből éledező Budapesten a Szövetséges Ellenőrző Bizottság háttér-felügyelete mellett már 1945 április első felében megkezdődött az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M.E. sz. rendeletének gyakorlati végrehajtása, amelynek 1. §-a a „fasiszta szellemű, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek” forgalomba hozatalát, utánnyomását tiltotta meg, míg a 3. és 4. § a kiadványok beszolgáltatásáról, begyűjtésükről és a gyűjtőhelyek kijelöléséről intézkedett. Az eljáró hatóságok közül elsőként a Magyar Államrendőrség Buda-

pesti Főkapitányságának politikai rendészeti osztálya bocsátott ki április 11-én egy leíratot, melyben utasítja a kerületi kapitányságok politikai csoportjait, intézkedjenek, hogy a könyvkereskedések, köz- és kölcsönkönyvtárak állományából az „inkriminált anyag kivonassék”.

Fitz József – az Országos Széchényi Könyvtár akkori főigazgatója – a könyvtárosok közül elsőként ismerte fel az 530/1945. M.E. sz. rendelet jelentős hibáját és tett javaslatot annak módosítására. Az említett rendelet 1. és 3. §-nak adalékként javasolta, hogy a megsemmisítésre szánt dokumentumok gyűjtőhelye legyen az Országos Széchényi Könyvtár. Javasolta továbbá hogy a könyvtár az összegyűjtött anyagból egy-egy példányt őrizhessen meg „...mert máskülönben a közelmúlt történetének fontos forrásai teljesen megsemmisülnének, közöttük éppen a fasiszta irányzatot jellemző és leleplező nyomtatványok. [...] A közérdek is azt kívánja, hogy az országnak legalább egy könyvtárában ez az anyag meglegyen.” (OSZK irattára 44/1945.)

Április 19-én a könyvtár főigazgatója a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsát arról tájékoztatta, hogy az államrendőrség felszólításának nem tudnak eleget tenni. A könyvtár kötelespéldány jogánál fogva minden Magyarországon megjelenő kiadványból részesül, így a fasiszta, szovjetellenes kiadványok jelentős része megtalálható volt a könyvtárban. Ezek elkülönítésére és jegyzékelésre nem elegendő a nyolc nap, így kérte a határidő meghosszabbítását. Javasolta, hogy a könyvtár ezeket a kiadványokat továbbra is megtarthassa mintegy zárt anyagot képezve belőle. Azoknak a napoknak a zűrzavaros történéseiről Dezsényi Béla, a könyvtár főigazgató-helyettese írt részletesen egy házibeszámolóban. Ebből kiderült, hogy a határidő meghosszabbításán kívül kérték a „szabatosabb meghatározását” a fasiszta nyomtatványoknak. (OSZK 44/1945.)

Az államrendőrség május 7-én kelt válaszában engedélyezte a határidő kitolását folyó év június 10-ig, és tájékoztatta a könyvtárat arról, hogy a fasiszta és szovjetellenes kiadványokról jegyzék készül a Miniszterelnökség sajtóosztályán.

Visszatérve Dezsényi Béla följegyzésére, egy érdekes részt találunk annak illusztrálására, mennyire nem voltak tisztázva még a hatáskörök. Május 15-én a könyvtárban megjelent egy megbízott a Vörös Hadsereg részéről, aki személyesen érdeklődött a fasiszta anyag elkülönítésére vonatkozó intézkedésekről, majd kérte állítsanak össze egy jegyzéket „mintegy 30-40 legfontosabb, reprezentatív jellegű fasiszta, nyilas, szovjetellenes munkáról.” Ezt követően ígéretet tett arra, hogy az Országos Széchényi Könyvtár megtarthatja zártként a különválasztott kiadványokat. Erre a biztatásra a könyvtár vezetősége ismételt halasztást kért az államrendőrségtől.

Időközben Fitz József – mint az előző rendszer tisztviselője – ellen eljárást folytattak le, amelynek eredményeképpen vezető állásra alkalmatlannak mondta ki a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa. (OSZK 75/1945.) A könyvtár vezetését Györke József vette át, aki folytatta elődje munkáját: a könyvtár állományának a légoltami helyekről való felhozatását, és ezzel egyidejűleg – élve az államrendőrség adta újabb határidő-hosszabbítással – a fasiszta kiadványok kiválogatását.

A bizottság, mely „A fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek jegyzék”-ét (I–IV. köt. 1945–46.) összeállította, neves szakemberekből állott, de a rendelkezésükre álló idő rövidsége miatt a jegyzék „már a maga idején sem

felelt meg maradéktalanul azoknak az elvárásoknak, amelyek életre hívták. [...] A jegyzéken mintegy 3500 könyv szerepelt, de a sebtében végzett munka eredményeként a listára kerültek olyan művek, melyek szélsőjobboldali jellege vitatható. Ilyenek voltak például a cserkészettel, a keresztényszocializmussal, valamint a különböző társadalmi egyesületek történetével foglalkozó kiadványok.” (OSZK 1804/1988.)

Az események e két hónap (április, május) alatt rendkívül összebonyolódtak. Amíg az államrendőrség a megsemmisítendő kiadványok jegyzékének összeállítását sürgette, addig a Budapesti Nemzeti Bizottság 1945. ápr. 25-én hozott határozata alapján megbízta a könyvtárat, hogy minden fasiszta, nyilas tulajdonban vagy birtokban volt könyvtárat levél- és hatósági zár alá vegyen és hatósági letét gyanánt szállíttassa raktáraiba. A bizottság felhatalmazta a könyvtár vezetőségét, hogy a letétbe helyezett könyveket és iratokat a „tulajdonjogi viszony tisztázása után az arra rászoruló közintézmények részére kiutalja, illetőleg a tulajdonos jogos igényeit kielégítse.” (OSZK 60/1945.)

Az eljáró hatóságok sorában harmadikként, május 9-én Budapest Székesfőváros Polgármestere is az 530/1945. M.E. sz. rendeletre hivatkozva felkérte az Országos Széchényi Könyvtárat, hogy állományából vegye ki és különítse el a rendeletben felsorolt sajtótermékeket. Ezt követően a polgármester egy átiratban felszólította a könyvtárat, hogy folyó év május 30-ig az elkülönített anyagot szolgáltatassa be a legközelebb eső (!) Fővárosi Könyvtár fiókkönyvtárába, ugyanis hatóságilag ez a könyvtár lett kijelölve gyűjtőhelyül. Györke József megelégedve az egymásnak ellentmondó és különböző hatóságoktól érkező utasításokat egy felterjesztésben az illetékesség tisztázására kérte felettes szervét, a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsát. (OSZK 66/1945.)

A fasiszta és szovjetellenes kiadványok elkülönítése a törzsállományból 1946-ig megtörtént. Ez kiderül a Vallási és Közoktatási Minisztérium utasítására írt főigazgatói jelentésből is. (OSZK 84/1945.) A katalógusokból kiemelték a művek céduláit, a könyvekre sárga színű „ZÁRT ANYAG” feliratú nyomtatott címkét ragasztottak. Bár összefoglaló jegyzék még nem készült a könyvtárban található fasiszta szellemű sajtótermékekről, de ez az elkülönített cédulakatalógus alapján bármikor előállítható lett volna. A hatóságok részéről még korántsem lehetett ezt az ügyet lezártnak tekinteni. 1946. március 29-én felkereste a könyvtárat egy vegyes bizottság, melynek tagjai a Vallási és Közoktatási Minisztériumot, az Államrendőrséget és a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot képviselték. A SZEB orosz katonai képviselői kifejezetten a zárt anyagot akarták ellenőrizni. Nemtetszésüknek adtak hangot, hogy a megkülönböztető jelzéssel ellátott kiadványokat nem különítették el fizikálisan a törzsanyagtól. A főigazgató ezt azzal indokolta, hogy raktári szempontból sokkal könnyebb az Államrendőrség és a Népbíróság munkájához szükséges könyveket előkeresni, egyben megnyugtatta a bizottság tagjait, hogy illetéktelen személy a raktárakhoz nem férhet hozzá. A Bizottság ennek ellenére utasította a főigazgatót a szóban forgó anyag külön helyiségben történő elhelyezésére és a helyiség lezárására. Valószínű, hogy a könyvtárban tapasztaltak hatására április 6-án közölték a főigazgatóval, hogy az Országos Széchényi Könyvtár mégsem mentesül a fasiszta és szovjetellenes sajtótermékeinek beszolgáltatása alól. A szövetséges Ellenőrző Bizottság döntése alapján a mentesség egyedül a Fővárosi Könyvtárat (később Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár)

és a Nemzetgyűlés Könyvtárát (később Országgyűlési Könyvtár) illeti meg. A főigazgató az anyag megmentése érdekében az akkori vallás és közoktatásügyi miniszterhez, Keresztury Dezsőhöz fordult, és sikerrel járt: „A Szövetséges Ellenőrző Bizottság méltányolta az Országos Széchényi Könyvtár azon hivatását, hogy hazánk [...] szellemi termékeit gyűjtse, és megadta a lehetőségét annak, hogy a múzeum kötelékébe tartozó könyvtár megőrizhesse a fasiszta sajtótermékeket.” írta válaszában a miniszter. (OSZK 183/1946.)

Ugyanakkor a magyar miniszterelnökség 4126/1946. ügyiratszámú levelében tájékoztatta az érintett feleket, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság korábbi álláspontját megváltoztatva egyedül az Országos Széchényi Könyvtárnak engedélyezi, hogy zárolt gyűjteményét megtarthassa, minden más könyvtárat – beleértve a Fővárosi és Nemzetgyűlési könyvtárat is – köteleznek a sajtótermékek beszállítására. Az Országos Széchényi Könyvtár így ahhoz a lehetőséghez jutott, hogy a budapesti nagykönyvtárak zárolt anyagából két-két példánnyal kiegészítse a sajátját. Sajnos ez a lehetőség nem valósult meg, ugyanis a könyvtár főigazgatója a Vallási és Közoktatásügyi Miniszter átíratát a fent vázolt lehetőségről április 23-án vette kézhez, és addigra a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és az Egyetemi Könyvtár kiválogatott anyagát elszállították. A Magyar Tudományos Akadémia könyvanyaga meglehetősen kalandos utat járt be: a könyvtár főkönyvtárnokának leirata szerint az anyagot április 20-án az V. kerületi Rendőrkapitányságra (Vadász u. 14.) szállították. (OSZK 183/1946.) Valószínűleg innen szállították át április 26-án a Nemzetgyűlés könyvtárába. (Tombor T.: A zárolt kiadványok tárának születése = M. Nemzet, 1991. jan. 23.) Ily módon az Országos Széchényi Könyvtárnak a nagyobb könyvtárak zárolt állományáról le kellett mondania, egyedül a Fővárosi Könyvtár elkülönített anyagának egy részét sikerült átvennie.

Az intézkedések teljes zűrzavarában a budapesti nagykönyvtárak vezetői 1947. január 22-én előterjesztést nyújtottak be a Magyar Köztársaság miniszterelnökének, Nagy Ferencnek, a könyvtárak belső szakmai munkafolyamatát megzavaró, hozzá nem értő intézkedések leállítását kérve. (OSZK 79–80/1947.) A Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak 1946 decemberében kiadott utasítása arra kötelezte a könyvtárakat, hogy a megjelent négy – fasiszta sajtótermékeket felsoroló – jegyzéken túlmenően hajtásák végre könyvtáraik „defaszálását”. A rendelet végrehajtását be sem várva, orosz katonák jelentek meg a könyvtárakban. Fasisztágyanúságnak minősítettek minden 1933 után megjelent németországi és olaszországi tudományos munkát. Sok esetben külsőségek alapján soroltak a fasiszta irodalomba olyan szakmunkákat, amelyeknek a faszizmushoz semmi közük sem volt. Minden 1920–1944 között megjelent magyar, német és olasz napilap, hetilap és tudományos szakfolyóirat – mintegy 200 periodika ítéltetett ilyen módon megsemmisítésre. Az Országos Széchényi Könyvtár részéről Tolnai Gábor főigazgató írta alá azt a beadványt, amelyben kérték a kiválasztás ismérveinek szabatos meghatározását, és azt, hogy a nagykönyvtárak anyagának átnézését magyar és orosz szakértők bevonásával hajtásák végre.

1947-re elkészült az Országos Széchényi Könyvtár zárolt kiadványait részletező első teljes jegyzék. (OSZK 79–80/1947.) A könyvek listája a szerzők és a művek címének felsorolása mellett tartalmazta a kiadás évét, helyét, a raktári jelzetet és a példányszámot. A felsorolás valószínűleg cédulakatalógus alapján ké-

szült, mert a szerzők betűrendjében van összeállítva. A jegyzék szerint 1985 fasiszta mű 2160 példányban található a könyvtárban, ami azt jelenti, hogy szinte minden mű egy példányos. A hírlapok jegyzéke 238 címet tartalmaz (819 évfolyam).

1947. március 6-án a Szövetséges Ellenőrző Bizottság utasította a Nemzetgyűlés Könyvtárát, hogy az állományában lévő fasiszta és szovjetellenes sajtótermékeket adja át az Országos Széchényi Könyvtárnak, melyben „a fent említett nyomdatermékekből külön kezelt bizalmas gyűjtemény állíttatik fel”. (OSZK 156/1947.) A jegyzőkönyv alapján az Országos Széchényi Könyvtár a Nemzetgyűlési Könyvtártól 3046 kötet nyomtatványt és 656 kötet hírlapot vett át 1947. március 10-én.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium szintén utasította az Országos Széchényi Könyvtárát, hogy a Nemzetgyűlés Könyvtárától megőrzésre (!) átvett nyomdatermékekből külön kezelt gyűjteményt állítsanak fel, külön helyiséget biztosítva az állománynak. A gyűjtemény továbbra is a Nemzetgyűlés Könyvtárának tulajdonát képezte! Valószínűleg a fenti utasítások félreértéséből rögzült később tévesen a köztudatban, hogy a felettes hatóságok a zárolt kiadványok tárának létrehozására adtak utasítást. Ezért jelölik helytelenül az 1947-es évet a tár keletkezési időpontjának. (Tombor T.)

Az Országos Széchényi Könyvtár zárolt kiadványok tárának keletkezési időpontját tekintve az irattárban nincs pontos adat. Egy 1948. november 8-án Varjas Béla – a könyvtár helyettes főigazgatója – által Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszternek címzett levelében kéri a minisztert, hogy mivel a könyvtár zárt gyűjteménye jelentősen megnövekedett és már a kezdetektől fogva külön kezelt anyag, ezért járuljon hozzá „a zárt gyűjteménynek, mint külön osztálynak [a] felállításához.” Egyben kéri a minisztert, hogy az osztályvezetői teendők ellátásával az általa kijelölt személyt bízva meg. A miniszter utasításából Tolnai Gábor, aki akkor már miniszteri osztályfőnök, válaszol: az önálló osztály létrehozását költségvetési hiányra hivatkozva elutasítja (!) de megengedi, hogy a főigazgató által kijelölt személyt osztályvezetői jogkörrel ruházza fel. (OSZK 481/1948.) Ebből egyértelműen kiderül, hogy a zárolt kiadványok tárának önálló osztállyá fejlődése ekkor kezdődött el és semmi esetre sem egy évvel korábban.

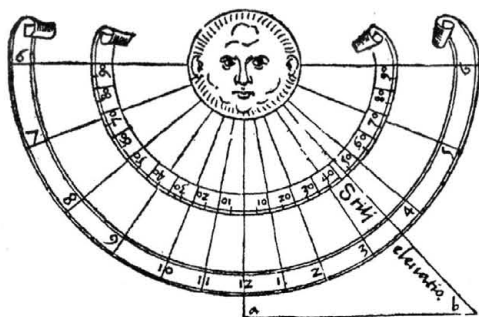
1949-ben az ország társadalmi és politikai életében jelentős változások zajlottak le. Az Országos Széchényi Könyvtár szervezetileg különvált a Magyar Nemzeti Múzeumtól és így lehetőség nyílt arra, hogy az addig más épületben tárolt zárolt kiadványok is a könyvtár főépületébe kerüljenek. (OSZK 283/1950.) A centralizálás, a szorosabb felügyelet alá vonás folyamata a könyvtár belső életében is megmutatkozott. Szigorúan bizalmas lett minden zárolt kiadvánnyal kapcsolatos hivatalos levélváltás és ügyintézés, sok esetben csak az ügyirat száma és tartalmi megjelölése van feltüntetve az iratcsomón, maga az irat hiányzik. Ezért legtöbbször csak feltételezni, vagy egy későbbi adatból visszakövetkeztetni lehet az 1950–51-es eseményekre. Ahogy nincs pontos adat a tár önállóvá válásának időpontjáról, úgy pontosan azt sem lehet tudni, hogy mikor vette át az osztály irányítását az Államvédelmi Hatóság által megbízott százados. Egy 1952. július 7-én kelt jegyzőkönyvben már mindkét adat tényként jelenik meg. (OSZK 474/1952.) A jegyzőkönyv alapján még egy dátum nyer cáfolatot, és ez a zárt állomány elszállításának időpontja. Valószínűleg 1951-ben került a zárt anyag az

Államvédelmi Hatóság felügyelete alá, és ez a dátum rögzült tévesen a köztudatban. (Somogyi Pálné: Könyvtárak – információszabadság, Könyvtáros 39. évf. 1989. 11 sz.) Az elszállítás viszont – nagy hirtelenséggel – 1952. július 7-én történt meg. Az ÁVH teljesen a saját jogkörében járt el, a zárt állományt magáénak tekintette, a közoktatási minisztert is csak az anyag elszállításának tényéről értesítette. (OSZK 474/1952.) A minisztérium ezt tudomásul vette. A szakmailag illetékes könyvtárosok, a könyvtár vezetője, csak néma szemlélője lehetett az eseményeknek, mert egy esetleges felszólalás az állomány érdekében a hatóságok megtorló szigorát vonta volna maga után. A zárt kiadványokat, (mintegy 3000 kötet könyvet és kb. ugyanennyi hírlapot és folyóiratot) az Országos Széchényi Könyvtárból a Belügyminisztériumba szállították „ideiglenes letétként”. A bizalmatlanságot tükrözi az ÁVH részéről az is, hogy az elszállított könyvekről nem adtak jegyzéket a könyvtárnak, így semmilyen támpont nem maradt a később felmerülő hiányok ellenőrzésére.

1953. október 12-én a Belügyminisztérium visszaadta az Országos Széchényi Könyvtárnak a zárt anyagot. A könyvtár részéről az átvételt az intézményvezető, Varjas Béla bonyolította le. Az 1952-es jegyzőkönyvet alapul véve visszaszolgáltattak 3000 kötet könyvet, kb. ugyanennyi hírlapot, folyóiratot és az elmúlt rövid időszak „növekedését”: mintegy 24 láda rendezetlen anyagot. Jegyzék ezúttal sem készült az átadott állományról. A zárt anyagot az Országos Széchényi Könyvtár „megfelelő kezelésre” vette át, és hogy a kezelés valóban rendben történjék a könyvtárnak „saját státusába” alkalmaznia kellett a zárt anyag belügyminisztériumi kezelőjét. (OSZK 039/1953.) Hogy mit tartalmazhatott az a huszonnégy láda, arra már csak következtetni lehet. A belügyi befolyás alatt álló tárnak a gyarapodása ugrásszerűen megnőtt. 1955-ben a tár első revíziójának nyomán fennmaradt jegyzékek tanúsága szerint mintegy 10.000 kötet könyv és 6000 db periodikum volt az állományában.

Az időközben lezajlott 1956-os forradalom bizonyos politikai változásokat hozott. Igaz ugyan, hogy a tragikus végű nemzeti esemény minden sajtótermékét begyűjtötték – sokszor arra való tekintet nélkül, hogy az adott hírlap melyik oldalnak volt a szócsöve – de ugyanakkor felülvizsgálták a zárt kiadványok állományát is. 1957-ben Markovits Györgyi, a tár akkori vezetője 3000 kötetet visszahelyezett az Országos Széchényi Könyvtár törzsállományába. Ekkor indult meg a gyűjtemény 1988-ig fennálló rendszerének a kialakítása. (OSZK 1.13, 573/1986.)

Elbe István

A Zala Megyei Kórház Könyvtárának története

1833-ban határozta el Zalaegerszeg mezőváros tanácsa, hogy kórházat létesít. Az építéséhez szükséges pénz adományokból, lassan gyűlt össze, ezért csak 1848-ra épült fel a tizenkét ágyas „ispita” (a jelenlegi Postabank helyén). Nagyobb és korszerűbb 1886-ban épült fel a mai intézmény területén. Előbb 1908-ban, majd 1939-ben és az azt követő években további épületekkel és osztályokkal bővült.

1951-ben került a megyei tanács kezelésébe, ettől kezdve viseli a „Zala megyei Tanács Kórháza” nevet. 1954-ben négyszintes új épületet avattak, amelyben a szülészeti és nőgyógyászati osztályt és az ekkor létrehozott csecsemő- és gyermekosztályt helyezték el. 1969-re készült el az új főépület, amelyben az orvosi könyvtár is új helyet kapott. Az intézmény az évek során fokozatosan bővült, az ötvenes évek közepétől napjainkig közel húsz új osztály kezdte meg működését.

Kórházunkban a tudományos élet a hatvanas évek második felétől lendült fel, erről tanúskodnak a szaklapokban megjelent cikkek, az intézet tudományos közleményei és egyéb kiadványok. Az 1974/75-ös tanévtől intézetünk a POTE Oktatókórháza. A kis vidéki kórház országosan elismert kórházzá vált.

Az orvosi könyvtár első évei

Az ötvenes évek közepéig a kis városi kórháznak említésre méltó könyv- és folyóiratállománya nem volt. Dr. Hetés Ferenc volt az első kórházigazgató, aki elhatározta a könyvállomány gyarapítását. A könyveket a kórház légoltalmi pincéjében, zárt szekrényekben helyezték el. A friss beszerzésekről az igazgató nyilvántartást vezetett, és kölcsönzött is.

1962. december elsején állt munkába az első könyvtáros, dr. Takáts Ádámné. Az új könyvtáros rátermettségéről nemcsak a kórház vezetői döntöttek, hanem az Országos Orvostudományi Könyvtár és Központból (OOKDK) érkező instruktorkor is elbeszélgetett vele. Szakképesítése ekkor még nem volt, 1967-ben végezte el az OOKDK 3 éves tanfolyamát. Miután alkalmasnak találták, megkezdhette könyvtárrá szervezni az intézményben található könyveket és folyóiratokat. A 25 külföldi és kb. ugyanennyi magyar folyóirat az egyes osztályokra járt. A kb. 2000 kötetnyi könyv nagy része a légoltalmi pincében volt elhelyezve, kisebb része a különböző osztályokon. Ezt egészítette ki a dr. Gráner Adolf örökségéből származó, nagyobb részt a múlt században és e század elején megjelent könyvekből álló hagyaték.

A könyvek leltározásának, a szerzői betűrendes és szakkatalógus építésének elindításában az OOKDK instruktora, Torday Alíz segített. A könyvtárnak külön helyisége ekkor még nem volt. Takátsné munkahelye egy kb. 2x2 méteres portásfülke volt, apránként ide hordta fel a pincéből a könyveket, illetve az osztályokra járt leltározni a használatban lévő dokumentumokat. Miután munkába állt, a folyóiratokat is hozzá küldték először, majd nyilvántartásba vétel után ő osztotta

szét az osztályokra. Irodalomkutatást és könyvtárközi kölcsönzést is vállalt már a kezdeti időktől.

Az első könyvtár az 1963-ban elkészült ebédlő- és konyhaépületben kapott helyet. Itt volt lehetőség olvasásra 12 olvasó számára, és az állomány nagy részét is itt helyezték el (az épület alagsorában kialakított raktárban a fennmaradó részt). Az állomány ekkor kb. 2000 kötet könyvből és 70 féle folyóiratból állt. A 29 magyar folyóirat mellett 41 külföldi (ebből 18 „tőkés” 23 „népi demokratikus” országból származott).

A Zala Megyei Kórház Orvosi Könyvtárába járó folyóiratok adatai

Év	Összes folyóirat	Külföldi cím	Magyar cím	Beszerzésre fordított összeg
1963	70	41	29	23 000 Ft
1972	162	91	71	nincs adat
1980	214	131	83	677 000 Ft
1988	189	108	81	1 348 800 Ft
1995	272	142	130	5 581 800 Ft

A könyvtár az orvosok kívánságára fél 10-től fél 7-ig tartott nyitva.

Ennek a helyiségnek a hátránya az volt, hogy minden kórházi rendezvény, értekezlet, továbbképzés stb. itt zajlott, mivel más helyiség ilyen célra ekkoriban nem állt rendelkezésre.

Zala megyei hálózati alközpont

Könyvtárunk hálózati alközpontként működött. Mit is jelentett ez? Az 1956. évi 5. tvr. végrehajtásáról rendelkező [1018/1956 (III. 9.) számú] minisztertanácsi határozat rendelkezett a könyvtári hálózatokról. Ezt módosította az 1010/1960. (V. 1.) Kormányhatározat. Eszerint a hálózathoz tartozó könyvtárak: az orvostudományi egyetemek könyvtárai, a klinikai könyvtárak, valamint az orvostudományi kutatóintézetek és gyógyintézetek szakkönyvtárai. Az OOKDK 1960-ban jött létre, s ettől az évtől kezdve az Egészségügyi Minisztérium irányítása alá tartozó intézmények könyvtárainak szakközpontja volt.

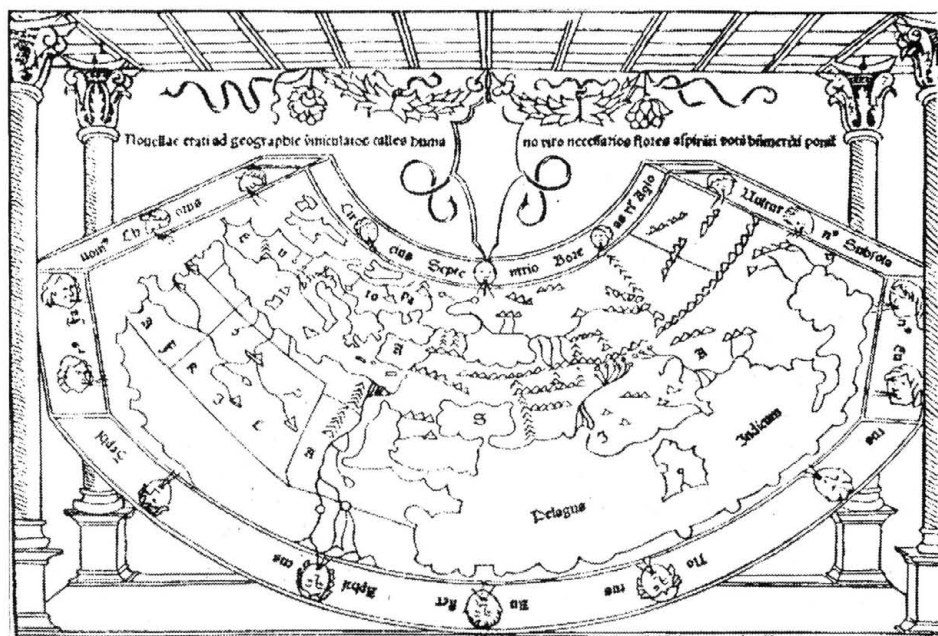
Az OOKDK a hálózatba tartozó könyvtárak többségét az alközpontokon keresztül irányította.

Könyvtári hálózati alközpontok voltak: az orvostudományi egyetemek könyvtárai, a megyei kórházak könyvtárai, a Fővárosi Tanács vezető kórházainak könyvtárai és az Országos Közegészségügyi Intézet könyvtára.

A hálózatfejlesztés 1963-ra jutott odáig, hogy minden alközpontban főállású könyvtáros dolgozott.

Kórházunk könyvtára tehát Zala megyei alközpont volt már megalakulásától. Szakmai irányítása alá tartozott a Pótván működő Megyei Tüdőgyógyintézet, a nagykanizsai, keszthelyi és hévízi kórházak könyvtárai.

Az alközponti könyvtár vezetője – Takátsné – évente kétszer látogatta a tagkönyvtárakat, szakmai kérdésekben segítette és ellenőrizte az ott folyó szakmai

munkát. A folyóiratok rendelését is egyeztették, azonos folyóirat a megyén belül nem járhatott. A megyebeli könyvtárak állományát feldolgozó központi folyóirat- és könyvkatalógust is készített Takátsné.

Az alközpontokban orvostanácsadó is működött. Könyvtárunkban dr. Bán András töltötte be ezt a szerepet a teljes hálózati időszak alatt.

Új helyiség a főépületben

1969. november 15-én adták át az új főépületet. Ennek első emeletén, az igazgatással közös folyosón kapott új helyet a könyvtár. Egyetlen nagy, 120 m²-es helyiségből állt, az egyik felén polcokon helyezték el a könyvek egy részét és a régebbi folyóiratokat. A polcos részt térelválasztóként folyóiratállvány zárta le, amelyen a kurrens folyóiratok kaptak helyet. A vele szemközti falon állt a másik folyóiratállvány. A falak mentén üvegezett szekrényekben helyezték el a többi könyvet. A berendezés modern és szép volt. Az ablakok előtt álltak a dolgozók íróasztalai, velük szemben az olvasók egy hosszú asztal köré ülhettek le.

1969-ben a megrendelt külföldi folyóiratok száma is megemelkedett, mert beszerzésük korábbi szigorú devizás szabályai enyhültek. A megrendelt külföldi folyóiratok száma ekkor 71. A könyvállomány 5000 kötet.

Fordítószolgálat

1970-ben fordítószolgálattal bővült a könyvtár. A fordító munkatárs, dr. Pais Józsefné német, angol, francia és olasz nyelvről magyarra, illetve magyarról német nyelvre fordított. A szolgáltatás kihasználtságát mutatja az 1972-es adat, amely szerint egy év alatt 91 közleményt fordított le 477 oldal terjedelemben.

Dr. Paisné a könyvtári munkába is besegített, így meghosszabbodott a könyvtár nyitva tartása: tíz órán át, fél nyolctól fél hétig fogadta az olvasókat.

A fordítószolgálat 1975-ig működött, ebben az évben ugyanis nyugdíjba vonult dr. Pais Józsefné.

Könyvtárosverseny

1971-ben az OOKDK meghirdette első könyvtárosversenyét. „A verseny célja a könyvtárak működésének és elsősorban a tájékoztató munkájának továbbfejlesztése, az orvosok szakirodalmi tájékozódásának nagyobb mértékű elősegítése” – írta az Orvosi Könyvtáros (1). Három kategóriában (alközpont, tagkönyvtárak, országos intézetek) 3-3 díj és egy-egy vándorserleg (a fenntartó intézményé) várt a győztesekre. A résztvevőknek két év állt rendelkezésre, hogy felkészüljenek. 39 könyvtár jelezte részvételi szándékát, köztük a zalaegerszegi is.

A benevezés feltétele volt, hogy a könyvtári alapmunkák (könyv- és folyóiratleltár, szerzői betűrendes katalógus, folyóirat érkeztetési nyilvántartás, munkanapló) az előírásoknak megfeleljenek és napra készek legyenek, az állomány kizárólag a könyvtár célját szolgáló helyiségben legyen elhelyezve, stb. Dr. Takáts Ádámné a már meglévő tájékoztató apparátust kiegészítette: tárgyszó-katalógust szerkesztett visszamenően az 1968-tól beszerzett könyvtári anyagból. Katalógusban dolgozta fel a fordításokat, mikrofilmeket és különlenyomatokat.

Az osztályokon tartott rendszeres referálások megindulásakor a könyvtár összegyűjtötte a referátumokat, amelyeket a könyvtáros peremlyukkártyán dolgozott fel. Fénylyukkártyás feldolgozás is készült: a könyvtárba járó aneszteziológiai folyóiratok cikkeinek analitikus feltárására.

A verseny értékelése 1973-ban történt. Minden jelentkező könyvtárba bizottság látogatott el, hogy értékelje az ott folyó munkát. Az elbírálás pontrendszer alapján történt.

Könyvtárunk kimagasló eredménnyel (75 ponttal) nyerte meg alközpont kategóriában az első díjjal járó 3000,- Ft-ot, a kórház pedig a vándorserleget.

A versenyen elért szép eredmény is mutatja, hogy könyvtárunk megfelelő háttérrel jelentett a hatvanas évek második felétől fellendülő tudományos életnek. Tudományos Bizottság alakult, havonta rendszeresen tudományos üléseket rendeztek, az osztályokon a külföldi folyóiratok cikkeiből referálásokat tartottak. A könyvtári szolgáltatások növekedését eredményezte az az igazgatói utasítás is, amely továbbképzésre kötelezte a dolgozókat. Ápolók és asszisztensek részére is megindult az oktatás. Az orvosoknak nemcsak a száma gyarapodott, hanem egyre több lett közöttük a speciális képzettségű. Tudományos minősítést is mind többen szereztek.

Egyre több a könyvtári feladat

A könyvtári feladatok tovább növekedtek, amikor intézetünk az 1974/75-ös tanévtől a POTE Oktatókórháza lett. Az oktatást végző orvosok megnövekedett könyvtári igényei mellett a hallgatók irodalmi igényeinek kielégítése is fontos szerepet kapott. Ekkor létesítettek a könyvtárosok hallgatói kézikönyvtárat.

A megszorodott könyvtári feladatok új könyvtáros alkalmazását tették szükségessé. 1975-ben ez azért is aktuálissá vált, mert a fordító munkatárs nyugdíjba vonult. Júliustól kezdett dolgozni a könyvtárban Buzsáky Katalin.

1975 jelentős eseménye volt az orvostudományi szakkönyvtári hálózat tájékoztatása, amelyet az OOKDK és a Zala megyei Tanács Orvosi Könyvtára rendezett. A szeptember 30-án és október 1-jén zajló tanácskozás a könyvtárban és a vele egybenített tanácssteremben zajlott. Fő témái voltak: az oktatókórházak orvosi könyvtárainak feladatai, a könyvtárközi kölcsönzés helyzete és a hálózati centrumok fejlődésének iránya.

A Pótván (Egerszegtől 8 km-re) lévő, 1962-ben megnyitott Megyei Tüdőgyógyintézetet 1977-ben csatolták a kórházunkhoz. A Tüdőgyógyintézetben kb. 5000 kötetes betegkönyvtár és orvosi könyvtár is működött. A csatlakozás után a külső telephelyen lévő könyvtár is tovább dolgozott, így évekig két telephelye volt könyvtárunknak. A külső könyvtár állománya 1983-ban került a belső kórházba. Ettől az évtől az orvosi könyvtárunkban három könyvtáros dolgozik. (Takátsné, Buzsáky Katalin, Polnerné.)

A 80-as években a könyvtárosok – Takátsné és Polnerné – az orvostanhallgatók és a nővérek oktatásában is részt vettek. A szakdolgozók tanrendjében ugyanis szerepelt könyvtári ismeretek tantárgy. A kórházunkban gyakorlaton részt vevő egyetemistáknak is tartottak ismertetést a szakirodalmi ismeretekről, a könyvtárhasználat tudnivalóiról.

Könyvtárvezetők

1984 decemberében nyugdíjba vonult dr. Takáts Ádámné, aki 22 éven át volt a ZMK Orvosi Könyvtárának vezetője. „Hálózatunk egyik erőssége ment személyében nyugdíjba.” – írta róla az Orvosi Könyvtáros búcsúztató cikkében (2). Érdemeit kitüntetésekkel is elismerték, kétszer részesült „Kiváló Munkáért” kitüntetésben, egyszer pedig kulturális miniszteri dicséretben. A nevével fémjelzett időszakban könyvtárunk egyenletesen fejlődött. Ehhez a feltételek megteremtésével a kórház vezetése minden segítséget megadott, a könyvtár fejlesztése kiemelt feladat volt.

1985 januárjától 1986 második feléig dr. Polner Kálmánné volt könyvtárunk vezetője. Polnerné 1979 októberében a pózvai könyvtárban kezdett dolgozni, 1983-ban került az egerszegi telephelyre.

1986 második felétől Buzsáky Katalin lett a könyvtárvezető.

Másológépet 1989-ben kaptunk a Soros Alapítvány jóvoltából.

Ismét költözik a könyvtár

1990-ben kerültünk jelenlegi helyünkre, a Műveseállandóval és az Informatikai Osztállyal közös, különálló épület magasföldszintjére. A korábbinál nagyobb alapterületen, több helyiségre osztott a könyvtár: a könyvkiválasztó tér, a könyvtárosok munkaszobája és az olvasóterem részben, a könyvtárvezető szobája és a kiszolgáló helyiség teljesen elkülönített.

Az alagsorban raktárt alakítottak ki, itt kaptak helyet az 1990-nél régebbi folyóiratok.

A közelmúlt

Beke Gabriella 1990-ben, a költözéskor került könyvtárunkhoz. 1994 augusztustól áll a könyvtár élén. Szakdolgozatát a könyvtár számítógépesítési tervéről

írta. A terv megvalósításához az első lépést 1995-ben tette meg, amikor az Ispita Alapítvány segítségével az első számítógép a könyvtárunkba került. Azóta újabb két számítógéphez jutottunk 1996-ban, ill. 1997-ben.

Megindulhattak a korszerű számítógépes szolgáltatások: 1995-től a MEDLINE adatbázisból végezhetünk irodalomkutatást. 1997-től a Current Contents floppys változatán alapuló SDI témafigyelés és tartalomjegyzék szolgáltatás kezdődhetett. A TextLib integrált könyvtári rendszert is megvásárolta számunkra az Ispita alapítvány 1996-ban.

Szolgáltatásaink iránt az igény folyamatosan nőtt. Ennek esetünkben nemcsak a mostanában sokat emlegetett információrobbanás az oka. Ez is természetesen. Forgalmunk növekedését eredményezi, hogy az intézmény egyre nagyobb, a dolgozók létszáma folyamatosan nőtt. Az orvosok mellett egyre több a diplomás, akik szintén gyakran megfordulnak a könyvtárban.

Az orvostudomány fejlődése magával hozta a specializálódást: az intézményben is egyre több a speciális képeztést szerzett orvos.

A tudományos életben is egyre többen vesznek részt, előadások, szakkikkek megjelenése mutatja ezt. A tudományos minősítéssel rendelkezők száma ugyancsak emelkedik.

Az oktatás szolgálata is fokozza a könyvtár használatát. (A POTE Oktatókórháza, az 1990/91-es tanévtől a POTE Egészségügyi Főiskola indulása Zalaegerszegen.)

*A Zala Megyei Kórház Orvosi Könyvtárának
könyvállománya*

Év	Kötetek száma	Gyapításra fordított összeg
1963	2000	50 000 Ft
1972	4943	nincs adat
1980	8259	102 300 Ft
1988	9786	179 600 Ft
1995	9546	1 058 300 Ft

Az állomány bővülése követte az igényeket. Ez nemcsak a könyvtár dolgozóin múlt, hanem a vezetőkön is, akik a tudományos tevékenységet és az ehhez nélkülözhetetlen könyvtárat támogatták. Így szolgálhatjuk, reményeink szerint egyre jobban, a tudományos tevékenységet, az oktatást és mindezeket keresztül a gyógyítást.

Zókáné Bozsik Anna

IRODALOM

- (1) Dr. Benda Mária: Az orvosi könyvtárak versenye. In: Orvosi Könyvtáros, 1974. 14. évf. 2. sz. 211–233. pp.
- (2) Személyi oldal – dr. Takáts Ádámné. In: Orvosi Könyvtáros, 1985. 25. évf. 4. sz. 211–213. pp.

KITÜNTETÉS

Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke a Művelődési és Közoktatási miniszter előterjesztésére, kiemelkedő köztisztviselői munkássága elismeréseként **dr. Skaliczki Juditnak**, a Művelődési és Közoktatási minisztérium Kulturális Örökség Főosztálya osztályvezetőjének a Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet (polgári tagozat) adományozta.

A kitüntetettnek melegen gratulálunk.

*

In memoriam dr. Hógye Istvánné (1943–1998)

Gyászolnak a sátoraljaújhelyi Városi Könyvtár dolgozói. Dr. Hógye Istvánné született Halász Anna, a sátoraljaújhelyi Városi Könyvtár megbízott igazgatója 1998. május 23-án hosszú betegség után elhunyt.

Személyében elvesztettünk egy kiváló szakembert és régi kollégát.

Dr. Hógye Istvánné a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola könyvtár szakán szerzett diplomát. Könyvtárosként első munkahelye a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár volt, majd 1965-től az akkori sátoraljaújhelyi Járási Könyvtár dolgozója lett.

Pontos, precíz, emberséges, megbízható munkatárs volt, aki a kezdeti időkben sokat tett a könyvtári hálózat kiépítéséért és eredményes működéséért. A módszertani munka terén kifejtett tevékenységéről elismerően nyilatkoztak felettesei, szakmai tudását méltán elismerték – többször kitüntették. Szakképzettsége, vezetői rátermettsége és a kollégákkal kialakított jó munkakapcsolata tette alkalmassá arra, hogy 1983-tól megbízzák a Városi Könyvtár igazgatóhelyettesi teendőinek ellátásával, majd 1994-től megbízott könyvtárigazgatóvá nevezzék ki.

Ötletgazdagsága, következetes, kitartó, céltudatos munkája mindig követendő példaként állt kollégái előtt. Szerettük, mert mindenkihez volt egy-egy kedves szava, szerettük optimizmusát, mosolygós, derűt, kedvességet sugárzó lényét.

Emléke tovább él bennünk, könyvtáros kollégáiban, barátaiban.

Dévényi Jánosné

Minden kedves kollégát hívunk és szeretettel várunk
az ADLUG konferencia

nyílt napján

1998. szeptember 8-án, kedden 13-18 óráig
az Országos Széchényi Könyvtár
VI. emeleti nagytermében.

A konferencia témája:

"Könyvtári szolgáltatások 2001-ben"

Előadókink lesznek az alábbi cégek képviselői:

ELIAS - az Amicus bemutatása
IBM - Digital Library szoftver bemutató
EBSCO - előfizetési ügynökség
SPI - retrospektív konverzió
SilverPlatter - CD-ROM kiadó
BTJ System AB - könyvtári kölcsönzés
automatizálása

Magyar cégek bemutatóira is számítunk.

Látogatóink a bemutató előadásokon és a kiállítói standokon
tájékozódhatnak a könyvtárgépesítés legújabb fejleményeiről.

A nyílt napon a részvétel ingyenes, az előadások angolul
hangzanak el, tolmácsot nem biztosítunk.

NOVA TOTIVS TERRARVM ORBIS GEOGRAPHICA AC HYDROGRAPHICA TABVLA. Auct. Henr. Hondio.

